

TEVHİDİ DÜŞÜNCE IŞIĞINDA İLİM DALLARININ YENİDEN İNŞASI ŞURASI

Derleyenler (Editörler):

Prf. Dr. Mustafa Alişarlı - Doç.Dr. Osman Şimşek

İLMİ VE METODOLOJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ (İLMAR)

Yayınlar Dizisi :4

ISBN:

Aralık 2018

Basım Yeri: Semih Ofset

SOSYAL BİLİMLERDE SORU SORMA SANATI VE AKADEMİK OKURYAZARLIK

THE ART OF ASKING QUESTIONS IN SOCIAL SCIENCES AND ACADEMIC LITERACY

Doç. Dr. İbrahim Ethem BİLİCİ¹

ÖZET

Akademide üretilen bilginin kaynağına bakıldığında, Batı merkezli egemen kuram, kuramcı ve yöntemlerin ağır bastığı; Batı’da üretilen egemen söylemin Doğu’da tekrar edildiği ve bilginin son kullanıcısı durumunda kaldığı gözlemlenmektedir. Batı merkezli bilginin taklit ve tekrar ile Doğu’da yeniden ve yeniden üretilip gelecek kuşaklara aktarıldığı görülmektedir. Bilginin işlevselliği açısından kimin tarafından, kimin için ve ne amaçla üretildiği; yine aynı bilginin kime, neye, neden hizmet ettiği sorularına bakılması gerekir. Batılı ülkelerde akademinin tamamıyla ülkenin büyük çıkarlarına dönük çalıştığı, Doğu’da ise, üretilen veya nakledilen bilginin kime hizmet ettiği, amacının ne olduğu tartışmalı görülmektedir. Bu bağlamda, ‘Entellektüel çalışmaların bedelini kim öder, kim faydalanır?’ sorusu ortaya çıkmaktadır. Bu büyük soruya nasıl cevap verildiği; akademi, medya, yönetim kademeleri ve toplumun ülke çıkarları etrafında bir araya gelerek ilerlemesi veya aksine, ayrışmaya gidip geri kalmasında belirleyici konumdadır. Tüm bu çok boyutlu konu, soru ve sorunlar zemininde; akademide üretilen bilgi ve bilginin işlevi akademik okuryazarlığın inceleme konusu olarak ortaya çıkmaktadır. Kitlelerin nasıl bilgileneceği, ne düşüneceği, neye güveneceği, neye inanacağı ve nasıl yaşayacağı, üretilen bilgi ve bilgiyi yayınlayan dijital, sosyal ve konvansiyonel medya ile şekillenip, belirlenmektedir. Bilgi çağında insanı çevre kuşatıp kendine hapseden egemen popüler bilim, günden güne artan bir şekilde teknolojiler üzerinden zihinleri yönetmektedir. Bu gidişat içerisinde akademiden başlayıp toplumun tüm katmanlarına yayılmak üzere yerli ve milli değerlerle bilgi üretiminin sağlanması ve neticede milli bilincin geliştirilmesi acil bir ihtiyaç haline gelmiştir. Bu araştırmada, her bir sorunun karşısına cevap niteliğinde çıkan bilginin kaynağı, kaynağın güvenilirliği, amacı, tanımlama işinin nasıl ilerlediği incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Soru Sorma Sanatı, Bilginin Kaynağı, Yerli ve Milli Bilgi Üretimi, Akademik Okuryazarlık

1 Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi, bilici@erciyes.edu.tr

ABSTRACT

When we look at the source of the information produced in the academy, it is seen that the dominant theories, theorists and the methods of the West are dominant; It is observed that the dominant discourse produced in the West was repeated in the East and East remained as the end user of the information. It is seen that the Western-centered information is imitated and re-produced in the East transferred to future generations through repetition again and again. In terms of functionality of the information, it is seen that these questions should be considered as by whom, for whom, and for what purpose the information is produced; and to whom and what, why the same information served. In Western countries, it is seen that the academy works entirely to the great interests of the country, and in the East, the situation is very different. In this context, the Who pays, who benefits? question arises. How to answer to this big question is; decisive for the progress of the academy, the media, all hierarchy of the governance and the society in the interests of the country, or conversely, it is also decisive for disintegration and lag behind the certain level of development. In the basis of all of these multi-dimensional questions and problems; the function of knowledge and the knowledge produced in the academy emerges as the subject of academic literacy. Digital, social and conventional media that produces and publishes information shapes and determines to masses that how they are informed, what they will think, what they will trust, what they believe and how they will live. The dominant popular science which encircles and confines the human in the information age that manages the minds increasingly through digital technologies. Within this course, it has become an urgent need to provide native and national knowledge production through values to spread across academy to whole society for raising awareness of national values and patriotism. Source of information of replies for each question, source reliability, purpose of source and purpose of definition are examined in this research.

Keywords: *The Art of Questioning, Source of Information, Native & National Knowledge Generation, Academic Literacy*

GİRİŞ

Türk Dil Kurumu sözlüğünde en yalın haliyle soru; *Bir şey öğrenmek için birine yöneltilen ve karşılık gerektiren söz veya yazı* olarak geçmektedir. Sormak ise; *Birine soru yönelterek herhangi bir konuda bilgi istemek, sual etmek* olarak geçmektedir. Zihinde oluşan soru, cevaplanmak üzere cevabı bilenden öğrenmek üzere sorulduğunda karşılıklı bir zihinsel faaliyet gerçekleşir. Soru sormak bir sorumluluğun sonucudur. Bir meselesi, derdi, faaliyeti olan; çözemediği hususları ehline, uzmanına, yetkilisine sorarak karşıdakine de bir sorumluluk yükler. Bu sorumluluğun alanı soruya doğru cevap bulmaktan başlayıp karşıdakinin ufkunu açmaya kadar gider.

Teknolojik, bilimsel, düşünsel gelişme ve ilerlemelerle her gün yeni bilgiler üretilir. Atalar; *“Bilgi bir kuyu ise, soru içine atılan bir kovadır.”* derler. Kuyuda temiz su varsa, kullanana fayda sağlar iken kirli su fayda yerine zarara neden olabilir. O yüzden bilginin kaynağı çok önemlidir. Yığınla bilgi arasından doğru ve faydalı olanı bulup kullanmak aynı zamanda bir beceridir.

Soru sorma dil öğrenme ile başlar. Ana dili², ana kucağında öğrenilmeye başlanır. Anasından ana dilini öğrenen çocuk, ebeveynine bol bol, *‘bu nedir? bunun adı ne?’* gibi sorular sorar. Önce yaşadığı odayı öğrenir, daha sonra çemberi genişleterek yaşadığı evi, mahalleyi, şehri, dünyayı öğrenir. Gelişim okuma-yazmayla başlar, bilimsel metinleri okumaya, öğrendiklerini yazmaya doğru ilerler. Birey belirli bir alanda akademik gelişime yöneldiyse, ilerledikçe o alanın akademik okuryazarlık becerisini kazanır. Soran, okuyan, yazan bireyin entelektüel yolculuğu bir hayat devam eder. Hayatı boyunca sorduğu sorular en basitten başlar, en zora doğru aşama aşama yükselir, kimi zaman başa dönüp basit sorular da sorar, cevabın basitliğini ve hemen yanı başında bulunduğunu farkedince şaşırır.

İnsan geliştikçe, olgunlaştıkça sorduğu içsel soruların mahiyeti ve derinliği artar. Maddeye sarıldıkça varoluş krizine giren insan, kilitlendiği noktaya geri dönüp ontolojik sorulara yönelir. *Niçin varım? Bu dünyadaki varlığım neyi değiştiriyor, benim bu dünyada olmamla bazı şeyler daha farklı, daha güzel olabiliyor mu?*³ *Hayatın anlamı nedir? Nereden geldik, nereye gidiyoruz?* Bu ve benzeri temel sorular felsefede sorulup yanıtsız kalabilirken, inançta net bir karşılık bulabilmektedir. Kur’an’a ise *Düşünmez misiniz? Akletmez misiniz?* gibi sorular pek çok yerde geçer⁴. Bu sorular varlığımızın anlamını fark etmemizi sağlamaktadır. Bu hayattaki varoluşumuzun başboş ve anlamsız olmadığını koskoca bir nizam içerisinde zerre varlığımızla bir değerimizin olduğunu hatırlatmaktadır.

2 Dil, ilk öğretmen olan anadan öğrenildiği için olsa gerek, pek çok dilde ‘anadil’in karşılığı yine *anadil*, veya *ana dili* şeklindedir.

3 Sayar, Kemal: “Psikiyatri ve Kutsal” Maneviyat Psikolojisi II, Ed. Mustafa Atak, s(9-24), Türdav Yayın Grubu, İstanbul, 2017:9

4 Şimşek, Osman: **Medeniyet ve Sistem İnşa Edici Vasfıyla Tevhidi Düşünce**, İlmi ve Metodolojik Araştırmalar Merkezi (İLMAR), Ankara, 2016:317

Farklı amaçlara dönük, farklı türlerde sorular vardır. Kapalı uçlu sorular kısa net cevaplar ister. Açık uçlu sorular ise düşünme gerektirir ve kişinin kendisini ifade etmesine imkân tanır. Soru sormak için düşünme faaliyetine ihtiyaç vardır. Düşünmeyi sorular tetikler, cevaplar değil. Bazı sorular; bir şeyin nasıl yapıldığını öğrenmek üzere basitten karmaşığa uygulama gerektirir, bilgi ve tanım gerektirir, bazıları tasvir gerektirir, bazıları açıklama, bazıları karşılaştırma, bazıları kavrayış, bazıları çözümleme, bazıları da sentez gerektirir.

Gördüğü bir şeyi anlamaya çalışan insan, anlam çıkarma amaçlı sorular sorar: *Fotoğraftakiler ne yapıyor?* Bazı sorular muhatabın bir şeyi yorumlamasını isteyebilir: *Bu kıyafet bana yakıştı mı?* Böyle bir soruda kişinin ekonomik durumu ve sosyal statüsü ve bağlam, yorumların çeşitlenmesine neden olacaktır. *15 Temmuz 2016 askeri darbe girişimi başarılı olsaydı, neler değiştirdi?* gibi sorular ise; dünya görüşü, çıkar ilişkileri başta olmak üzere siyasal, ekonomik, kültürel birikimler ve çok çeşitli faktörlerin etkisiyle epeyce detaylı yorumlamalar ve öngörüler beraberinde getirecektir.

Bir kişinin kendisini başka bir kişinin yerine koyarak, onun tutumları ve bakış açısından, onun yerine cevap vermesi için sorulan sorulara transfer soruları denmektedir: *Ülkemizde bol miktarda bulunan bor mineralinden çok güçlü bir bomba veya enerji santrali yapılabileceğini bulmuş X bilim adamı olsaydın, ne yapardın?*

İnsanın kendi kendisine soru sorması aslında çok olağandır ancak genellikle fark edilmez. Felsefeci, mütefekkir veya düşünür olarak adlandırılan, «düşünen» insanlar ise kendine yansımali [*reflective*] sorular sorar. *Bildiğimi nasıl bilebilirim?* gibi. Bir akademisyen kendisine sorabilir; *Neden araştırma ve yayın yapmalıyım?* Cevap; *puan, para vb. niceliksel* veya ideal olan *nitelik ve içeriksel nedenlerle*. Ya da, *Hem içinde yaşadığım topluma, ülkeme ve devletime, hem de kendime yararlı olmak için*. Bu tip sorular sıradan sorular değildir ve cevabı da kişinin kendinde, niyetinde gizlidir. Soru sorma sanatını bilen insanlar neticede en derinlerdeki cevaplara bile erişebilirler.

Kitabını imzalayan bir yazarın imza gününde sırası gelince kitabının imzalanmasını isteyen bir kişi, *rica etsem, mümkünse benim kitabımı da imzalayabilir misiniz?* türünde bir soru sorması aslında bir nezaket gösterisi veya sırf söylenmiş olmak için söylenen söz, retorik olarak değerlendirilir⁵.

Habercilikte evrensel bir kural olarak, 5N1K vardır. Aslında bu 5N1K hayatın her alanında bulunur, sorulmayı bekler. ‘Kim’ sorusu kişi, fail, muhatap sorar. ‘ne’ basitçe varlık, tanım veya adlandırma gerektirir, ‘nasıl’ bilgi ister, tarif gerektirir, ‘ne za-

5 Wolf, Dennis Palmer: The Art of Questioning Academic Connections; p1-7, Winter 1987 www.exploratorium.edu/ifi-archive/resources/workshops/artofquestioning.html (Erişim: 08. 08. 2016)

man' tarih, 'neden' sorusu sebep gerektirir ve en önemli sorudur. Çünkü diğer sorular 'görünen'leri anlatırken, 'neden' sorusu, görünenin arkasındakileri verir ki konunun bütününi anlayabilmek için en önemli boyut budur. Öğrenmek için de soruya ihtiyaç vardır. Öğrenci bilmediğini öğrenmek üzere öğretmene soru sorarken, öğretmen de 'ne kadar öğrenildiğini' ölçmek için öğrenciye soru sorar.

Soru Sorma Kültürü

Soru sormanın bilgisizliğin göstergesi olarak kabul edildiği, hatta ayıp sayıldığı toplumlar vardır. Bu toplumlarda yetişen bireyler 'soramazlar' el yordamıyla, görebildiğiyle yaparlar. *Biz böyle gördük* derler. Oysa soru sormak öğrenme ve gelişmenin en önemli parçalarından biri olarak, bir ihtiyaç olarak görülmeli ve yeni yetişenler soru sormaya teşvik edilmelidir. Toplum içerisinde soru sormak olağan bir alışkanlık haline gelince soru sorma kültürünün yerleşmeye başladığından bahsedilebilir. Öğrenci derste öğretmene soru sorduğunda sorunun basitliğinden dolayı öğretmen olumsuz tepki verirse, diğer öğrenciler alay ederse o sınıfta ve o kuşakta soru sorma kültürü gelişemez, kısır ve kurak kalır. Mesela cinselliği ehlinde veya en azından (bilgili) ebeveyninden sorup öğrenemeyen bir genç, akranların doğru/yanlış yönlendirmeleri, internette yer alan kaynağı belirsiz bilgiler veya hurafeler hatta pornografiden öğrenmek durumunda kalır. Bu ise toplumda gençlerin yanlış düşmesine ve genel ahlaki çöküşe neden olabilir. Soru sorma kültürünün bulunmayışı cinsellik örneği dışında pek çok sorunlu konuda kendisini göstermektedir.

Soru Sorma Sanatı

Pek çok insan kendisini hayatın akışına bırakır, gidişat, statüko ne ise ona ayak uydurmaya, 'uyum' sağlamaya çalışır. Çeşitli versiyonlarıyla anonimleşmiş bir söz vardır: *İnsan ilerlemesi uyumsuz (makul olmayan) insanlara bağlıdır. Makul insanlar dünyayı nasıl bulurlarsa öyle kabul ederler. Ötekileri ise onu değiştirmek için çaba gösterir; vazgeçmezler.* Statükoya, yerleşik yapılara, felsefe ve kuramlara kayıtsız şartsız bağlanan insanlar, mevcut gidişatın sürdürülmesini ister ve buna katkıda bulunurlar. Oysa mevcut olanı sorgulayan, sorumluluk duyup ilgilenen insanlar sorar, sorgular ve anlamaya çalışır. İnsanlık tarihine bakıldığında şu çok net olarak görülür: Teknik, teknolojik ve toplumsal ilerlemeler yalnızca böyle insanlar sayesinde gerçekleşmiştir.

Bilimsel Hegemonya

Mevcut sistem içinde bilim adamları önceden kurulmuş ve pekiştirilmiş bilimsel yapı içerisindeki hazır/verili kural, varsayım veya paradigmaları öncelikli, bağlayıcı ve eksiksiz kabul etmek durumundadır. Yeni bir kuram ortaya çıktığında daha önceden belirlenmiş uygulamalara göre değerlendirilir, aksi halde yeni kuramın *kabul edilmeye aday bile olamayacağını* belirten Thomas Kuhn'un üstü örtük açıklama-

larına bakılırsa mevcut durum içerisinde, statükonun dışına çıkarak yeni keşiflere doğru yelken açmak çok güç görülmektedir(2008:126-127). Hâlbuki var olanı farklı biçimlerde de olsa sürekli tekrar etme ve yeni kuşaklara aktarmanın yerine, kendi ürettiği bilgi ile yeni şeyleri keşfetmek üzere büyük bir keşif yolculuğuna çıkması, hem geçmişe hem de özellikle geleceğe seslenebilmesi gerekmektedir.

Bilginin Kaynağı

Bilginin üretildiği yer, kişi veya konunun kaynak olarak nitelikleri ve güvenilirliği bilginin kalitesini belirler. Yanlış yönlendirme amaçlı bir bilgiden hareketle doğruya ulaşmak mümkün değildir. Bir konunun uzmanı, ehli tarafından üretilen özgün, orijinal bilgi alanda yeni açılımlara ve ilerlemelere neden olur. Yeni bilgiler üreterek toplumsal ilerlemeyi amaçlayan soran, araştıran *özgün bilgi üretmeye çalışan araştırma kurumları olması gereken üniversitelerimizde, bunun yerine, günümüze kadar gelmiş olan nakilcilik, taklitçilik ve ezberci öğrenci mezun eden eğitim anlayışı ege-men olmuş, iyice kökleşmiştir*⁶.

Önceki yazar veya teorisyeni aşamayan ve noktasından virgülüne öncüllerine sürekli bağımlı kalan yazar nakletmekle yetinir. Yalın haliyle kaynak; *e-göre*⁷, Kriter; *e-kadar* (karşılaştırma, örneğin *Batı'daki kadar* x konusunda gelişebilmek) Şunlara katılıyorum ama şunlar; *e-rağmen, fakat*, Söylenilenin aksine: *e-karşın*. Kendi arasında aşamalı olan bu üç nakil şekli dışına çıkamamak, bilgi üretimindeki tamamen veya kısmi bağımlılığın bir sonucudur. Bu bağımlılığı Syed Farid Alatas, Sosyal Bilimlerde Alternatif Söylemler(2016) adlı eserinde *tutsak zihin* olarak adlandırmaktadır.

Kitlelerin tutumlarını, tavırlarını, inanışlarını doğrudan etkileyen bilgi; çıkar ilişkilerine göre şekillenebilir veya gerçek yerine kurgu gerçeğin yerini alabilir. Bu riskler karşısında bilginin kaynağını sorgulamak büyük önem arz etmektedir. *Bu bilgi kim tarafından üretildi? Neden üretildi, amacı nedir? Kimin çıkarına hizmet eder?* gibi sorular bilginin kaynağı ve niteliği hakkında önemli ipuçları verir.

Popüler, güncel bilginin toplandığı gazetecilik mesleğinde de bilginin kaynağını sorgulamak önemlidir. Aksi halde gazete ve gazeteci kötüye kullanılabilir, kamuoyunu yanlış bilgilendirme aracına dönüştürülebilir. 5N-1K ile başlayan sorular derinleştikçe görünenin arkasındaki detaylar ortaya çıkmaya başlar. Gazetecilik görmek (başkalarının göremediğini) ve sormaktır; (araştırmacı gazetecilik) gerisi halkla ilişkilerdir.

6 Şen, Zekai: Bilim ve Türkiye, Tübitak Popüler Bilim Kitapları 708, Ankara, 2016:113

7 1963 yılında Yale Üniversitesi'nde bulunan Abdulvahab el-Messiri, bir Shakespeare oyununu izlemeye davet edilir. Rahat bir kıyafetle giden el-Messiri'yi davet eden Amerikalı profesör takım elbise ve kravat giymesi gerektiğini belirtir ve ekler: *Shakespeare bunu hak etmiyor mu?* Giyimim Batı'da simgesel anlamının olduğunu farkedenden El-Messiri gider, üzerini değiştir tekrar gelir, izler. Sonrasında da kafasında şu düşünce oluşur(2015:37): *O andan itibaren kendi dilimi konuşmaya ve papağan gibi başkalarını tekrarlamamaya karar verdim. Hazır modaları taklit etmemeye, kendi fikrimi oluşturmaya ve mümkün olduğu ölçüde kendi kararımı kendim vermeye azmettim.*

Sorunun Amacı: Sorunun bulmak istediği bir cevabı olmalıdır. Bir amacı olmayan soru olamaz. Aksi halde zaman israfıdır. Soranın içinde karşılığı olduğu gibi, yönlendirildiği yerde de sorunun bir karşılığı bulunmalıdır. İnsanlar ilgilenmedikleri konulardaki sorulara cevap arayışına girmezler.

Soru sormanın öneminin farkına varmayan ilim adamı yok gibidir. Her birinin kendine göre bir takım soruları vardır. Ülkemizin yetiştirdiği değerli ilim insanlarından Prof. Dr. Zekai Şen, soru konusu üzerinde büyük bir hassasiyetle durmakta ve şöyle demektedir⁸: Çocukluktan itibaren insanlar soru sorarak hayatı öğrenir ve merak duygusunu giderir. Büyükler cevaplarıyla çocukların soru sorma hevesini kırsa, *çocuk soru sorma ve öğrenme merakını yitirebilir*. Sormak isteyip de *sorusunu sora-ramayan insan sorusunu sürekli beraberinde taşır, cevabını alamadığı için akli cevapsız bir düşünceyle meşgul olur, başka sorulara cevap aramasını önler*. Toplum açısından bakıldığında, *Soru sorma kültürü ve özgürlüğüne sahip olmayan bir toplumda akıllar siyasi kalıplara göre şekillenir, toplumun akıl cevheri törpülenir*.

Öte yandan bazı bilim insanlarında sorular, <ötekiler>i yanlış yönlendirme potansiyeline bile sahip olabilmektedir. Örneğin Karl Popper'in <soru sorma> tercihinde, genel gidişatı anlamak yerine, salt güncel meselelerde <günü kurtarma>ya yönlendirme yaptığı anlaşılmaktadır: *“Hangi problemleri kendimiz için en acil problemler olarak görmeliyiz, bunlar nasıl ortaya çıkmıştır, bunları nasıl çözebiliriz?”* şeklindeki ussal sorunun yerine, *“Hangi yolda ilerliyoruz? Çağımız hangi yönelimlerin ve eğilimlerin peşinde? Tarihin bizim oynamamızı istediği rol nedir?”* şeklindeki sadece görünüşte olgulara dayanan sorular öne çıkar (2006:149). Bu durumda sorunun kendisinin de ‘sorgulanması’ önem kazanıyor. Örneğin Popper *Newton ve Einstein’a zamanımızın büyük velinimetleri olarak methiyeler dizer ama ‘akıl’ ve ‘uygarlık’ adına işlenmiş ‘bilimsel’ suçlar konusunda tek bir sözcük bile söylemez*. Neden? Bu ‘entelektüel körlüğün’ sebebi nedir? Yine Popper, *uygarlığın nimetlerini gönülsüz kurbanlara emperyalizm aracılığıyla dayatılmasının zorunlu olduğunu düşünür*⁹. Bu durumda özgürlük irade ve demokrasi bunun neresindedir? Bu tip pek çok sorunun sorulmadığı veya sorulamadığı görülmektedir.

Sorarak Anlama: İnsan düşünme ayrıcalığı ile yaratılmış ve bu niteliğiyle hayvandan ayrılmış bir varlıktır. İnsanlar az veya çok, öyle veya böyle düşünme faaliyeti gösterirler. Düşünme başıboş bırakıldığında, düşünmeyi olumsuz etkileyen önyargı, kin, nefret, aşırı sevgi, taraflı ve çarpık bakış, eksik bilgiye dayanan düşünme faaliyetlerine dönüşmektedir. Gerçeğe ulaşma, doğru karar verme ve hayatta başarı için, eleştirel düşünme becerisi ve iç muhasebe ile donatılmış, dengeli ve tarafsız

8 Şen, Zekai: Bilim ve Türkiye, Tübitak Popüler Bilim Kitapları 708, Ankara, 2016:84

9 Tozlu, Necmettin: **Bilim ve Hayat**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları: 263, Ankara, 2015:53

düşünme yöntemi son derece önemlidir. İyi yetişmiş bir eleştirel düşünür, açık ve tam olarak formüle ettiği hayati soruları sorar ve problemler ortaya koyar. Konuyu doğru değerlendirebilmek için her türlü bilgiyi toplar ve değerlendirir. İyi sonuç ve çözümlere ancak doğru kriter ve standartları uygulayarak varılır¹⁰. Eleştirel düşünme biçimleri için kriterler yalın, basit ve belirlidir ancak asıl önemli olan bu kriterleri uygulamaya tam olarak dökülebilmektedir.

Bir konuyu anlayabilmek için bir takım sorular sormak gerekir. Soruların uygun bağlamlar içinde ve özel şartlar altında anlam kazanacağını belirten Rosaline S. Barbour ve John Schostak bir görüşmede veya bilimsel çalışmada yazara yönlendirilebilecek bazı sorular belirlemiştir¹¹.

Kim kime konuşuyor, ne zaman, nerede, neden?

Kim kime konuşmaktan kaçınıyor, ne zaman, nerede, neden?

Kim kimin hakkında konuşuyor, ne zaman, nerede, neden?

Ne hakkında konuşmayıp suskun kalıyorlar?

Dikkat edilirse bu sorular ağırlıklı olarak yüzey sorulardır. Asıl önemli olan arka planda kalan veya gizlenmek istenen detayların bulunup ortaya çıkartılmasıdır. Bu aşamada şöyle bir büyük soru ortaya çıkıyor: *Neden bazıları erdem, sağduyu, namusluluk, dürüstlük, adalet, hakkaniyet, ikiyüzlülük, utanma gibi kelimeleri hayat boyunca bir kez bile ağızlarına almazlar? Neden endüstrileşen ülkeler ilk fırsatta zayıf ülkeleri sömürüyorlar? Hem sömürüp hem de neden 'yardım' ediyorlar?* Sorular böyle uzar gider.

Düşünme becerisi tekâmül etmiş kişiler, salt hisleriyle değil; araştırma ve sorup soruşturma ile doğru kişi ve bilgiye erişerek karar verir. Üstesinden gelinemeyen, karmaşık işlerle karşılaşılınca mesele başkalarıyla istişare edilerek karara bağlanır.

Sorarak Öğrenme: Öğrenme ve öğretme sadece 'bilimin gerçekleri'ni öğrencilere aktarmak değildir. Önemli olan neden bu bilgilere ihtiyaç duyacaklarını, bunların iş ve özel hayatlarındaki faydalarını belirtip ikna ederek, onlarla doğal olarak ilgilenmelerini sağlamaktır. Tabii olarak öğrencinin gerekli görerek talep ettiği bilgiyle 'talebeye' dönüşebilmesi, bilinçlenmesi için gerçekten gerekli ve faydalı olanı ortaya koyup onları ikna edebilmek gerekmektedir.

Sadettin Ökten, eğitimin ve öğrenmenin usta-çırak ilişkisi içinde daha verimli olacağını belirtmektedir. Talebinin soru sorması, hocanın vakit ayırması, sohbet havasın-

10 Paul, Richard & Linda Elder (Çev. Merih Bektaş Fidan): "Eleştirel Düşünme Kavram ve Gereçlerine Dayanarak Medyadaki Önyargı ve Propaganda Nasıl Saptanır?" Eleştirel Düşünme Kurumu yayını. 2008:44, www.criticalthinking.org/data/pages/37.pdf (Erişim: 30.06.2016)

11 Barbour, Rosaline S. & Schostak, John: Interviewing and Focus Groups (in) Research Methods in The Social Sciences, Bridget Somekh & Cathy Lewin Eds, SAGE Publications London, New Delhi, 2005:44

da bıkmadan, usanmadan sorulara cevap vermesinin bir kültür olarak var olduğunu ve bunun önemini ifade etmektedir: Kime ne saçmalıklar yapmışızdır oysa. O adamlar bizi ciddiye alıp dinliyorlardı. Soru soruyorduk, cevaplandırıyorlardı. *Ya sen de bırak Allah'ını seversen saçma sapan konuşuyorsun, iki kelimeyi bir araya getiremiyorsun, benim vaktim kıymetli...* demiyorlardı. Bunu hissettirmiyorlardı da. Böyle bir akımdan geliyorsun (Hendese Dergisi Röportajı, tarih yok). Soru sorma kültürünün benimsenip yaygınlaştırıldığı bilgi ortamlarında öğrenci gelişimini daha sağlıklı ve emin adımlarla gerçekleştirecektir. Eğitim sisteminde soru sorma ve sordurma imkânı ne kadar azsa, toplumda bilgi üretimi de o derece az ve verimsiz olur¹². Sormayan, sormaya alışmamış öğrenci önüne hazır konulan bilgi ne ise onu tüketmeye ve onunla varolmaya adapte olur. Bu yolla bir toplumun ilerlemesi düşünülemez.

Sorarak Öğretme: Öğrencilerine bilgi aktarıp ne hakkında nasıl düşünceleri gerektiğini söylemek yerine, sorular sorarak öğrencilerin cevap arayışı içine girmelerini sağlamak gerekmektedir. Araştırmacı ruhla öğrencilerin, kendi hatalarını bulup kendilerinin düzeltmeleri özgüven sağlar. Öğrenciyi belirli bir soruya odaklandırma, belirli bir konu üzerinde düşündürüp cevap bulma zarureti içine sokmak, öğrenmenin etkililiğini arttırmanın ötesinde kalıcılığını da sağlamaktadır.

Dikkati dağınık öğrenci kitlesinin dikkatini toplamak üzere eğitimci, soru sorma yöntemini kullanır. Anlatılmakta olan konulara dair sorulan sorular, öğrencinin zihninde yer eder, öğrenci otomatik olarak soruya bir cevap bulma arayışı içine girer. Bir açık hava panosuna bir soru cümlesi yazın, sonuna da soru işaretini koyup bırakın, oradan geçerken soruyu okuyup farkedenden insanların neredeyse tamamı kendisini o soruyu yanıtlarken veya yanıtlamaya çalışırken bulur. Anlatılan konu üzerinde düşünmeye sevk etmek için soru sormak çok işlevsel bir araçtır. Sorular basitten zora doğru gittikçe zihinsel gelişim de artacaktır. Bir Kore atasözü vardır: *Birine bir soru sor, bir gün araştırsın. Birine soru sormayı öğret ömür boyu araştırsın.* Burada olduğu gibi eğitimde soru sorma alışkanlığını kazandırmak önemli bir amaç haline getirilmelidir.

Akademik Okuryazarlık: Evrensel bilgi üretme ve yayma iddiasındaki üniversitenin iki temel işlevi vardır: Birincisi, çeşitli sorunlara çözüm üreterek gelişim ve ilerlemeyi sağlamak ve toplumun refah düzeyini yükseltmek için araştırmalar yapmak; ikincisi de, elde edilen bilgileri gelecek kuşaklara aktarmaktır. Üniversite öncelikle bilginin toplu olarak bulunduğu yerdir. Mevcut bilgiyi geliştirip daha ileriye götürür, yeni bilgi üretir, ürettiği bilgiyi yayar, insanlarını geliştirir¹³.

Akademide akademisyen ve öğrencinin birtakım becerilere sahip olması akademik okuryazarlık kavramı içinde değerlendirilmektedir. Akademik okuryazarlık; bir entelektüelin akademik kültür kazanıp mesleki dili bilmesi, akademik bilgiyi okuyup, dinleyip anlayabilmesi, araştırma yapıp doğru ve güvenilir sonuca erişebilmesi, top-

12 Şen, Zekai: **Bilim ve Türkiye**, Tübitak Popüler Bilim Kitapları 708, Ankara, 2016:85

13 Menteş 1999:26

ladığı veriyi işleyebilmesi ve nihayetinde akademik dil ile konuşabilme ve yazabilme becerisidir.

Akademik okuryazarlık; akademik ortamdaki baskın (gerekli araçlar) olan okumanın, konuşmanın, yazmanın ve düşünmenin çeşitli yollarının bilinmesi, bilgiyi toplama (gerekli bilgiye erişebilme), bilgiyi yönetme ve bilgi üretme yollarıdır¹⁴.

Akademik okuryazar, bir akademik metnin türünü, hatta yazarın yaklaşım ve bakış açısını ayırt edebilir. Akademik terminolojiyi doğru ve yerinde kullanır, kendisini ifade etmekten kaçınmaz. Bir öğrencinin akademik okuryazarlık becerisinin gelişimi, akademik başarısına da doğrudan etki etmektedir.

Akademik okuryazar olmak, bu beceriyi geliştirmek; yeni bilgi ve yeni alanlara, yeni öğrenme biçimlerine yönelebilmek gücü vermekte, kendini geliştirme motivasyonu kazandırmaktadır. Akademik okuryazar, alanın bir üyesi olarak alanındaki eksik veya yanlışları ‘görebilmek’, onları eleştirebilme ve alternatifler üretebilme becerisi kazandırmaktadır¹⁵. Akademik okuryazar, sadece mekanik olarak, bilimsel metinleri okuyup anlayabilen, araştırıp bulabilen ve kendisi üretebilen kişi değil, aynı zamanda bu metinlerdeki bilginin (güvenilirlik açısından) kaynağı, üretim amacı, çıkar ilişkileri ve dünya görüşü gibi faktörlerin metin üzerindeki tesirini sezinleyebilme becerisine sahiptir.

Akademik okuryazarlık, kişinin kendi kendisine bir takım (bilinçli) sorular sormasına ve kendisini daha iyi yetiştirmesine imkân sağlar. İster öğrenci, isterse de araştırmacı veya eğitimci olsun, herkes için öğrenme hayatı boyu sürdüğüne göre, *öğrencinin kendi öğrenmesini daha anlamlı, daha sağlam temellendirilmiş, daha faydalı* (hem kendisine, hem çevresine, hem de ülkesine faydalı olmak önemlidir) *olmasında* (kişinin kendisine yönlendirdiği) *bu sorular önemlidir¹⁶.*

Ortega Y. Gasset¹⁷, *Üniversitenin Misyonu* adlı kitabında *üniversitenin misyonu nedir?* sorusunu şöyle cevaplamaktadır: Üniversite müstakil sorunlara cevap verecek şekilde uzmanlaşmış okulları barındırır. Müfredattan (profesyonel iş hayatı, kariyer için) gereksiz içerik çıkartılmalı, öğrencinin gerçekten tam olarak anlayacağı kadarı bırakılmalı ve işe yaramalıdır. Üniversite bilimsel araştırma ve geliştirme yeridir, elde ettiği metotları yeni kuşaklara aktarır. Öğrenme ortamları olarak üniversiteye kadar tüm eğitim sistemlerinde, salt öğrenciye bir şeyler öğretmeye çalışmak yerine, öğrencinin konulara dikkati yoğunlaştırmasını, ilgilenmesini, üstlenmesi; soru sorma, yorumlama ihtiyacı hissetmesini sağlamak gereklidir. Çünkü öğretilen, ezberletilenler sınavlardan sonra unutulur ama ilgilenilen, üstlenilen konu ve bilgiler çok

14 Neeley, Stacia Dunn: **Academic Literacy**, Pearson Longman, New York, 2005:8

15 Neeley, Stacia Dunn: **Academic Literacy**, Pearson Longman, New York, 2005:6

16 Neeley, Stacia Dunn: **Academic Literacy**, Pearson Longman, New York, 2005:7

17 Gasset, Ortega Y. (Çev. Bülent Üçpınar): *Üniversitenin Misyonu*, Birleşik Yayıncılık: 56, İstanbul 1997:71-77, 99

daha kalıcıdır. Soru sorma alışkanlığı kazandırmak çok çok önemlidir. Soru sormak sorumluluğun bir göstergesidir. Soru, soranın bir meselesinin olduğunu, mesele ise mesuliyetinin olduğunu gösterir. Soranı susturmaya çalışmak yerine, teşvik etmek, ana kucağından doktora kadar şarttır.

Milli eğitim konusunda çok değerli fikirler ortaya koyan, Batı'daki geleneksel eğitim disiplinini¹⁸ sahiplenen Ortega Y. Gasset; *Üniversite programında hiç bir sahte tavra* (bu öğrencinin sahtekarlaşmasına neden olur) *müşamaha gösterilemeyeceği, abartılı taleplerin öğrenciye göre esnetilmemesi gerektiğini* vurgulayarak; *üniversitenin öğrenciye şahsiyet kazandırması gerektiğini, öğrenciye bilinçli ve dengeli mesuliyet yüklenmesi ve yüklenen mesuliyetin karşılığının tam alınması gerektiğini* belirtmektedir. Gasset'e göre, derse girecek olan öğretim kademesindekilerin de araştırmacılar olarak kazandıkları mevkiye göre değil, ürettikleri bilgiyi sentezleme (teoriyi, pratiği, akademiye, piyasayı harmanlama) ve pedagojik becerilerine göre değerlendirilmesi gerekir¹⁹.

Genel olarak bakıldığında üniversite içinden çıktığı toplumdan kopuk olmamalı, topluma ışık tutmalı, yol göstermeli ve yön vermelidir. Bütün kadim kültürlerde 'izlenecek 'yol'lar üzerinde durulup kavramlar üretilmiştir. Bir yol gösteren olduğunda bilgi birikimi, özellikle de tecrübesi eksik olanların ilerleme şansı artar, hata yapma riski ve kayıplar azalır. Toplumsal gelişim daha istikrarlı ve dengeli bir şekilde gerçekleşir.

Disiplinlerarası bir otorite olarak iletişim alanındaki araştırma soruları ve izlenen metotlar hakkında tam bir fikir birliği ve uyum sağlanamamıştı. Ön kabuller, statükoyu koruma ve alışıldık olanı sürdürme temayülü vardı²⁰.

Akademik okuryazarlık becerisi kazanmış bir kişinin bir takım belirgin özellikleri vardır. Bunlar: Bilgi ile fikri, yorumu kolayca ayırt eder. Bilgideki tutarsızlıkları ve çelişkileri ayırt edebilir. Bilgiyi ve olayları farklı bakış açılarından bakarak yorumlayabilir. Bilginin kaynağının kim olduğunu ve amacını görebilir. *Bu bilgi hedef kitlenin düşüncesini belirli bir yönde etkilediğinde, bundan kim kazanır, kim kaybeder?* Sorusunun cevabıyla başta çıkarlar olmak üzere, ideoloji ve ilişkileri tespit eder.

Abartılan veya yüzeysel geçilenleri fark edince, bunun olası nedenlerini ortaya çıkartabilirler. Açıkça söylenen veya örtük olarak ima edilenlerin neler olduğunu tespit eder ve bunun sebebini ortaya koyar. Nelerin olumlu propagandasının yapıldığını,

18 Batı'da eğitimi son derece ciddiye alan eğitim disiplini ve milli hedeflere odaklanan eğitim sistemi olmasaydı, bugünkü teknolojik gelişim söz konusu olabilir miydi?

19 Gasset, Ortega Y. (Çev. Bülent Üçpınar): **Üniversitenin Misyonu**, Birleşik Yayıncılık: 56, İstanbul 1997:125,126

20 Halloran, James D.: "Mass Communication Research: Asking the Right Questions" In **Mass Communication Research Methods**, Edited by Anders Hansen, Simon Cottle, Ralph Negrine & Chris Newbold, NYU Press, 1998: 10,14,25

nelerin olumsuzluklarının ön plana çıkartıldığını ve bunun sebebini tespit eder. Ön yargı ve tartışmalı varsayımları ayırt ederler²¹. Tüm bunların yapılması için bireyin genel kültür ve bilgi birikiminin dolu olması ve eleştirel düşünme becerisi kazanmış olmasının ötesinde feraset sahibi olması gerekmektedir.

Dil Sorunu: Bilginin anlam ve değeri topluma ne kadar katkıda bulunmuş, yararlı olmuş ise onunla ölçülür. Tavanda üretilen bilgi tabana inemiyorsa, fen bilgisi insanların refah seviyesini yükseltip hayatını kolaylaştıramıyor, sosyal bilgi topluma yol gösterip ışık tutamıyorsa dar bir çerçevenin dışına çıkamaz. Bu yüzden bilginin dilinin öncelikle anlaşılır olması gerekir. Bilgi, yabancı sözcükler, teknik terminoloji veya jargon ile çetrefilli bir hale getirildiğinde, gereksiz bilgi ile harmanlandığında kafa karışıklığına neden olacak, (mystify) doğru anlaşılma ihtimali zayıflayacaktır.

Salt gerçeği aktarmayı amaçlayan veya tam tersi kitleleri kendi çıkarlarına göre yönlendirmek üzere inşa edilen bilgide, *bulanık sözlerin ardına saklanmanın* iki nedeni veya türü vardır: Bazı bilgiler doğru ya da bayağı olanlar, bazıları ise açıkça yanlış olanlardır. Birçok durumda bulanıklık kasıtlıdır. Bu konuda Sokal ve Bricmont'un şu pasajı dikkate değerdir²²:

Paris'te fizik bölümünü parlak bir dereceyle bitirdikten sonra felsefe, özellikle de Deleuze okumaya başlamış bir öğrenci, Deleuze'ün Fark ve Tekrar'ını anlamaya uğraşıyordu. Matematik okuduktan sonra Deleuze'ün nereye varmak istediğini anlayamamış. Ama Deleuze derin anlamlar taşımak konusunda o kadar ünlü ki çocukcağız bu deneyimden doğal olarak çıkarılacak sonucu çıkaramamış. Onun gibi yıllarca kalkülüs okumuş biri, güya kalkülüs hakkında yazılmış bu metinleri anlayamıyorsa, bu büyük olasılıkla metinlerin pek bir anlamının olmamasındandır. Bu örnek, bu öğrencinin Deleuze'ün başka yazılarına da kuşkuyla bakmasına yol açacaktır.

Belki birkaç sayfa metinde açıkça söylenebilecek düşüncelerin, kelimelere dünya turu attırmak suretiyle yüzlerce sayfa boyunca uzun cümle ve terminolojiyle harmanlandıktan sonra, entelektüel seviyesi yüksek olması gerektiği varsayılan okuyucuya ulaştırılması ve entelektüel otorite havası oluşturma aracı olarak piyasaya sürülmesiyle birbirini tekrar eden sorunlu metinler enflasyonu ortaya çıkmaktadır²³. Böyle anlaşılmaz ve uzun cümlelerle çalışmak, aslında kişinin entelektüel seviyesini değil kafa karışıklığını gösterir.

21 Paul, Richard & Linda Elder (Çev. Merih Bektaş Fidan): "Eleştirel Düşünme Kavram ve Gerçeklerine Dayanarak Medyadaki Önyargı ve Propaganda Nasıl Saptanır?" Eleştirel Düşünme Kurumu yayını.2008:24 www.criticalthinking.org/data/pages/37.pdf (Erişim: 30.06.2016)

22 Sokal, Alan ve Jean Bricmont (Çev. Mehmet Baydur - Ongun Onaran): **Son Moda Saçmalar Post-modern Aydınların Bilimi Kötüye Kullanmaları**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002:205-206

23 Tam da bu şekilde yazılmış bu birkaç satırı okumak dahi ne kadar sıkıcı geliyor, değil mi?

Duru düşünceden ve açık seçik yazmaktan uzaklaşmak, kültür ve eğitim üzerinde olumsuz etkiler oluşturmaktadır. *Öğrenciler yarım yamalak anladıkları söylemleri tekrarlayıp süslemeyi öğrenirler. Hatta alimane bir jargonu ustaca kullanma uzmanı olup şansları varsa akademik kariyer bile yapabilirler.* Böylesine puslu bir ortamda sosyal bilimler anlaşılmaz, boş hatta gereksiz görülebilir. *Karanlık ve bulanık bilgi ve söylemlerin anlaşılabilmesi için sanki okurun nitel bir sıçrama yapması veya anlamın okura malum olması beklenir. Bu insanın aklına çıplak kralın görünmez giysilerini getirmektedir*²⁴.

Sosyal bilimlerde egemen felsefeci ve yazarların hazırladığı bazı felsefi metinler, sözcüklere dünya turu attırarak, uluslararası okuyucunun kendi tarihi ve kültürel detaylarını biliyor olması gerektiğini varsayarak bir bilimsel egemenlik mekanizması inşa etmektedir. Fen bilimlerinde de durum farklı değildir. *Bilim yoluyla tabiatı anlamamanın yanında ona hükmetme de en uç sınırlarına götürülünce, tabiat sonsuza doğru sömürülünce, bilimin 'elit' sınıfı doğar. Bunlar bilimi giderek ihtirasları, istekleri, şan, şöhret ve menfaatleri doğrultusunda* (yerine göre kalkan, yerine göre maşa, yerine göre de bir maske olarak) *kullanılırlar. Bilim, kültür insanlığın köleleştirilmesinin aracına dönüştürülür*²⁵. Böyle olunca bilim beslendiği topluma değil, beslediği elit tabakaya hizmet eder.

Bilimsel Yayınlar

En çok ön plana çıkan yayın türü olan makaleler bilimsel yayınlarda önemli bir yere sahiptir. Makaleler temelde üçe ayrılabilir. Birincisi; araştırma makaleleridir, sosyal bilimlerde anket başta olmak üzere, çeşitli istatistik yöntemleri kullanan niceliksel incelemeler egemen bilim için muteberdir. Egemen bilim için Doğu ülkelerindeki (özellikle sömürgelerdeki) sosyal kültürel yapıyı anlamak üzere antropoloji²⁶ önemliyken; mevcut istatistik durumu tam ölçüp nokta atışı reaksiyon geliştirmek amacıyla niceliksel araştırmalar yapmak önemlidir.

İkinci tip makaleler teoriktir. Büyük anlatılar ve büyük teoriler egemen bilim çevrelerince üretilmektedir. Batı'da yaygın kabul görmüş, Doğuya ait teori yok denecek kadar azdır. Özellikle de Doğu'nun menfaatlerine dönük olan teorisyen ve teorik çalışmaya rastlamak neredeyse mümkün değildir.

Üçüncü tip makaleler ise gözden geçirme (review) makaleleridir. Mevcut anaakım, egemen bilimin içinde biriken literatürün taranmasına dayanır. Gözden geçirme yazıları dergiler tarafından sevilmektedir, çünkü derginin 'yayılması'na katkıda bulu-

24 Sokal, Alan ve Jean Bricmont (Çev. Mehmet Baydur - Ongun Onaran): **Son Moda Saçmalar Postmodern Aydınların Bilimi Kötüye Kullanmaları**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002:203-204,223

25 Tozlu, Necmettin: Bilim ve Hayat, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları: 263, Ankara, 2015:48,77

26 Sömürgeci ülkeler antropoloji bilimini, hedef toplumu tam tanıyıp anlamak, çözümlemek ve etkin bir şekilde yönetmek için keşif kolu olarak kullanırlar. O yüzden gelişmiş ülkelerde hayati önem ve değere sahip antropolojinin geri bırakılmış ülkelerde doğru dürüst önemi yoktur.

nur. Bir dergide yayınlanan her bir makalenin ve toplamda tüm makalelerinin aldığı atıf sayısı, derginin alandaki (egemenliğini) etkililiğinin [*impact factor*] bir göstergesidir. Ayrıca gözden geçirme makaleleri, Batı'daki bilim insanlarının eserlerinin raflarda kalıp unutulmasını önler ve yeni kuşaklara tekrar tekrar aynı görüşler aktarılır. Nakledile, nakledile, kuşaktan kuşağa aktarılan ve standart haline gelen bilgiler alanı kaplayınca, yeni araştırmacılara ve yazılarına alanda fırsat kalmaz.

Yukarıda bahsi geçen üç tipteki yayında da Batı'daki egemen toplumların hegemonyası geliştirilip pekiştirilirken, Doğu'dakilerin milli çıkarları hiç bir zaman gözletilmez (Alatas 2016: 3-4). Doğu toplumlarından egemen bilime tam anlamıyla adapte olmuş ve ona katkı sağlamaya çalışan sosyal bilimlerdeki bazı akademisyenlerde bir hayal kırıklığı ve serzeniş yaşanmaktadır. *Biz onlara atıf veriyoruz ama onlar bize atıf vermiyor, bizi görmüyorlar.* Bu durum her ne kadar yazıya geçirilmese de birebir diyaloglarda rastlanan bir durumdur.

Üretilen Bilginin Çıktıları, Kazanımı: National Benefit, *Who pays who benefits?*

Çok ağır şartlar altında bile entelektüelin kime, neye hizmet ettiğinin bilincinde olması gerektiğinin üzerinde duran Edward Said, Cezayir'in Fransızlara karşı verdiği kurtuluş savaşı örneği üzerinden, “entelektüelin kimin tarafında yer aldığını” sorgulamaktadır. *Savaşın en zorlu zamanında bile seçenekleri analiz etmeyi gerektiren bir soru, hangi amaca hizmet edildiği sorusu vardır ortada her zaman. Sadece, gerçekleştirilmesi zorunlu bir amaç olan, sömürgecilikten kurtulmak için mi savaşıyoruz (yerli halk), yoksa son beyaz polis de çekip gittiğinde ne yapacağımızı (Fransız polisi ve ona yardım eden yerli işbirlikçi) mi düşünüyoruz?*

Düşünsel durağanlık, determinizm ve ardından gelen statükoyu besleyen; kitlelerin (rızasız bile olsa) statükoya müdahil olduğu, en azından rahatsız olmadığı yanılığısıdır. Bu yanılğı *Bando Arabası Etkisi [Bandwagon Effect]* oluşturmakta, tren katarı gibi birinin ardından diğerleri gitmekte, bir tür *sürü psikolojisi* içine giren kitleler büyük bir coşkuyla, tıpkı *herkes* gibi *herkese* katılmaktadır.

Bu olumsuz etkilerden uzak kalabilmek için, akademik okuryazarlık içinde eleştirel okuryazarlık ön plana çıkmaktadır. *Eleştirel okuryazarlık, statükoyu sorgulamayı, karar alma gücünün kimde olduğunu ve bu kararlardan kimin yararlandığını sorgulamayı gerektirir*²⁷. İnsanların belirli bir vatan sevgisi ve milli bilinç kazanması için önce nitelikli bir eğitimden geçmeleri ve bilinçlenmeleri gerekmektedir. İzlenen eğitim politikaları hakkında Freire ve Macedo şu temel soruların ortaya çıktığını belirtir²⁸:

Kimin ve neyin lehine, kimin ve neyin aleyhine eğitimi destekliyoruz? Oysa eleştirel bakış açısında ‘Güç’ (ilişkileri) konusu üzerinde durmadan eğitim hakkında dü-

27 Neeley, Stacia Dunn: **Academic Literacy**, Pearson Longman, New York, 2005:8

28 Freire, Paulo & Macedo, Donaldo: **Literacy: Reading the Word and the World**, Routledge Taylor & Francis Group, London, 2005:25-26

şünülemez bile... Eğer eğitim, otonom ve tarafsız bir faaliyet değilse; bu, sistematik (formal) eğitimin salt egemen ideolojinin yayıcısı olduğu anlamına da gelmemelidir.

Linda Anne Barkas ise, *The Paradox of Skills Widening Participation, Academic Literacy & Students' Skills Centres* adlı kitabının sonuç bölümünde, eğitimde insan unsuruna odaklanmaktadır:

Kendi aralarında açıkça rekabet halinde olmalarına rağmen, kendi hedef tanımlarının aksine bir hizipçilik olarak, kurum yönetimleri kendi ikiyüzlü terminolojilerini geliştirdiler. Üst yönetimler varlığını meşrulaştırmak için ticari oyunlar oynarken, akademik personel de kendilerini neredeyse kendi kabile ve (araştırma) konularına hapsettiler. Öğrenciler ve yönetimler (ister istemez) üstlerine yüklenen sorumluluklarını yerine getirmeye çalışırken; yöneticiler başarının kanıtlarını (yüksek puanlar, derece ve ödüller) talep etmeye başladılar.²⁹

Bu durumlar bireyselliği ve kişisel çıkarı ön plana çıkardı. Eğitim bir gönül işi, bir aşk olmaktan çıkıp 'çıkarda işbirliği' veya 'ticaret' veya 'fırsat avcılığı' olarak görüldüğü durumlarda, Doğu toplumlarında eğitim sorunu daha da büyüdü:

Bazı akademisyenler kendi kariyer gelişimleri için her fırsatı değerlendirerek, kendilerine yardımcı olmayacak şeyleri görmezden gelerek, kendilerini kuşatan sistem içinde (statüko ve sisteme ayak uydurarak) araştırma ve eğitimden uzaklaşan (bambaşka) bir 'yönetici' tipolojisi çizdiler³⁰.

Freire ve Macedo, okuryazarlığın *kelimeyi okumadan* (başlayıp) *dünyayı okumaya* kadar gittiğini (bunun karşılığı İslam toplumunda asırlar öncesinden *tefekür* olarak zaten mevcuttu) anlattığı kitabında 'okumak' için de önce eleştirel düşünmeye, sormaya ve sorgulamaya vurguda bulunmuştur³¹. Bunun için de insanın hem dışarıdan eğitilmesi, hem de iç dünyasında anlama, kavrama, muhakeme etme, hatırlama gibi içsel ve zihinsel becerilerini geliştirmesi gerekir.

Eleştirel okuryazarlık, statükoyu sorgulamanın ötesinde kendi kendini sorgulamayı, (iç muhasebe) eş deyişle, sadece çevreyi değil, kendisini de sorgulamayı gerektirir³².

29 Barkas, Linda Anne: **The Paradox of Skills Widening Participation, Academic Literacy & Students' Skills Centres**, Sense Publishers, Rotterdam. Winter 2009, 122; ve Becher and Trowler, 2001'den aktaran: Barkas 2011:8

30 Barkas, Linda Anne: **The Paradox of Skills Widening Participation, Academic Literacy & Students' Skills Centres**, Sense Publishers, Rotterdam. Ainley 2000; Hager and Hodkinson 2009; dan aktaran: Barkas 2011:9

31 Freire, Paulo & Macedo, Donaldo: **Literacy: Reading the Word and the World**, Routledge Taylor & Francis Group, London, 2005:14

32 Yunus Emre bunu şöyle ifade etmiştir:

*İlim ilim bilmektir
İlim kendin bilmektir
Sen kendini bilmezsen
Bu nice okumaktır?*

İnsanın kendisini bilmesi ve çevresini, şartlarını çok iyi tanınması gerçeğe ulaşmada en önemli anahtar konumundadır. Kendi kendisini sorgulayan insan, kendi içindeki ikiye bölünmüşlüğü [*hypocrisy*] veya daha önce farketmediği ama aslında çok önemli olan iç detaylarını görme şansı yakalar, Karl Popper bunu şöyle itiraf eder:

(Modern) insan tek başına güçlü değildir, öyleyse partiyle birlikte hareket etmeli ve onu sadakatle desteklemelidir. Bu, ahlaksal olarak tiksindiği şeyleri desteklemek, ya da en azından yutmak anlamına gelse bile. Bu, insanı kişisel yıkıma sürükleyecek bir mekanizmadır. İnsan hep daha fazla entelektüel kıvraklık, bahane ve yalanı yutmak zorunda kalır; belli bir sınırı aştıktan sonra insan -herhalde- her şeye hazır hale gelir. İşte bu politik terörizmin, suç işlemenin yoludur.

17. doğum gününden kısa bir süre önce Marksizmi ebediyen terk ettim ve yargıladım. Bir gösteri sırasında polis tarafından vurulan bazı genç yoldaşlarımın ölümünün etkisi altında kendi kendime (hayatımın dönüm noktası olan şu büyük soruları) sordum: Bu sözde bilimsel (felsefi, doktriner) kanıtın gerçekten doğru olduğunu biliyor musun? Bunu gerçekten eleştirel olarak inceledin mi? Başka genç insanları, hayatlarını ortaya koymaya cesaretlendirmenin sorumluluğunu taşıyabilir misin? Bu sorulara verilecek tek dürüstçe cevabın net bir 'Hayır' olduğunu fark ettim.

Yoldaşlarımın kanıtını gerçekten eleştirel olarak incelememiştim. Kısmen başkalarının bu kanıtı onaylamalarına güvenmiştim ki onlar da yine başkalarına -ve tabii bu arada bana- güvenmişlerdi: Karşılıklılık üzerine kurulu bir güvence sistemine katılan bütün taraflar entelektüel olarak iflas etmişti. -Herhalde bilinçsiz olarak- birbirini karşılıklı olarak yalancılığa itmişti. Bu durumu önce kendimde fark ettim, ama en çarpıcı olarak da parti yöneticilerinde gördüm³³.

Bilgi Savaşları ve Bilimsel Hegemonya: Bilgi güçtür. Bilginin kaynağının ne olduğu, nereye kime ait olduğu, gücün kime ait olduğunu belirler. Bilgiyi elinde tutan, özellikle de bilgi tekeli kuran ulus ve ülkelerin diğerleri üzerinde üstünlük ve egemenlik kurması doğal seleksiyoncu yaklaşımda olağanlaşmıştır. Benmerkezcı egemen bilim, bilimsel gelişimin sadece kendi sayesinde geliştiğini varsayarken kendi dışındaki katkıları görmezden gelir veya inkâr eder.

Bu bakış açısıyla egemen bilime göre, bilimin tarihsel gelişim süreci tartışmasız Eski Yunandır:

33 Popper, Karl R. (Çev. Ali Nalbant): **Hayat Problem Çözmektir Bilgi, Tarih ve Politika Üzerine**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006:214

Bilim Eski Yunan'da doğmuştur; Müslümanlar sadece bir taşıyıcı bant gibi [conveyor belt theory] Yunandan aldığı bilgiyi onun asıl mirasçısı olan Batı medeniyetine aktarmıştır. İslam baypas edilip Batı yeniden entelektüel köklerine bağlanmıştır. Yedi yüz yıllık İslami bilim karanlık ve boş bir delik haline gelmiştir. Bu reddedici bakış açısı diğer medeniyetleri de içine almış, Hint ve Çin bilimi de Batı biliminin gelişimi karşısında 'bilim dışı' önemsiz ve uyumsuz görülmüştür. Bu bilim savaşlarının ilk görünmeyen gelişmelerinden biri olmuştur. Gerçek (doğru) bilim Batı'da üretilmiştir ve Batı'ya aittir³⁴.

Oysa Martin Gardiner Bernal, Kara Atena adlı eserinde yukarıda anlatılan egemen bilim genellemesini açıkça yanlışlamaktadır. Bilimin Eski Yunan'da değil Mısır'da doğduğunu çeşitli örnek ve delillerle anlatmaktadır(2016). *Batı, sahip olduğu ilim mirasında İslam medeniyetine de borçlu olduğunu bilmek istemiyor. A. L. Kroeber, Batı uygarlığının bugünkü temellerinden birini oluşturan bilimin Eski Yunan'dan kaynaklanmadığını açıkça belirtmektedir³⁵.*

Batılı bilimsel yöntemlerin otorite ve gücü küresel olarak yayılmıştır. Bu yayılımda, bilimsel ve teknik uzmanlıkla bilimsel arenada kanaat önderi pozisyonu oluşturulmasının rolü büyüktür. Kimi zaman yönetim erkini elinde tutan karar alıcı pozisyonu belirleyici olmaktadır. Batılı bilgi yeterli ikna aracıyla (yumuşak veya sert güç) desteklendiğinde daha güvenilirleşmekte ve bu şekilde Batı dışındaki ülkelerde kabul görmektedir. Batı dışındaki ülkelerde bu yöntemler uygulamaya girdiğinde sıklıkla bunların (hedef ülkelerin) ihtiyaçlarına, yerel kültür, çevre ve özellikle de teknik altyapılarına uygun olmadıkları; daha çok tedarikçi ve alıcı arasındaki bağımlılık ilişkisine³⁶ zemin oluşturdukları görülmüştür³⁷.

Bilimsel alandaki çalışmaların gelişim seyrini ve geçmişini anlamadan, geçmişten ders çıkarmadan bugünü anlamak mümkün değildir. Thomas Kuhn, belki de tarihsel bağlamı ve kökeninden kopararak *olağan bilim* tarafından kalıplaşmış olarak sunulan paradigmaların; *Önceden hazırlanmış ve pek az değiştirilme imkânı bulunan bir kutuya zorla yerleştirilmesi gibi mevcut bilgi dışında (onun varlığını tehdit eden)*

34 Sardar, Ziyauddin: "Above, beyond, and at the center of the science wars: a postcolonial reading" **After the Science Wars**, Keith Ashman and Philip Baringer Eds., Taylor & Francis, London and New York, 2005:118-119

35 Şimşek, Osman: **Medeniyet ve Sistem İnşa Edici Vasfıyla Tevhidi Düşünce**, İlmi ve Metodolojik Araştırmalar Merkezi (İLMAR), Ankara, 2016:358

36 Teknoloji üreten ve nihai ürünü son kullanıcıya satan ülkeler kendilerine göre farklı standartlar belirlemektedir. Belirli bir ürünü kullanabilmek için aynı standarttaki alt yapısını tesis etmek gerekmektedir. Altyapı yatırımları tamamlandıktan sonra, altyapı standardı değiştirilemediğinden tüketici ülke, üretenin tekeline girmekte ve keyfi fiyatlandırma ve hatta yerine göre kısıtlama politikalarına maruz kalmaktadır.

37 Ross, Andrew, **Science Wars**, Duke University Press, Durham and London, 1996:4

yeni bilgi ve paradigmaların³⁸ kutunun dışında kaldığı ve dikkate alınmadığını belirtmektedir.

Bu durumda mevcut sistem içinde *kapalı devre* kalarak hareket etmekle sınırlanmaktadır. Kuhn'a göre *Bilim adamlarının da asıl amacı yeni kuramlar icat etmek değildir; (zaten onlar) başkaları tarafından icat edilenlere de pek hoşgörüyle yaklaşmazlar*³⁹. Bilim adamı, (mevcut paradigmalara olan) *inancını kaybetmeye ve yeni seçenekleri incelemeye başlasa dahi, kendisini bunalıma götüren paradigmayı da hiç bir zaman terk etmez*(s167). Bu sabit fikirliliğin temel nedeni (s266) büyük bir soru işareti olarak ortada durmaktadır.⁴⁰

Bir insan hayatında olduğu gibi tabiatdaki her şeyin bir doğumu, gelişimi, zirvesi ve zirveden geriye düşüşü ve sonu (ölümü) olduğu gibi, bilimsel paradigmaların da bir zirvesi vardır. Pozitif bilim anlayışı kendi içinde çökmüş olmakla birlikte, yerini dolduracak bir alternatif konulamadığından (statüko, çıkarlar vb. pek çok nedenle) egemenliğini sürdürmektedir.

Bilim ve Tarih: Egemenlik yarışını tarih yazımı üzerinden ele alarak, bugünü yaşarken veya tarih yazımında bilim adamının güce bağımlı hareket ettiğini (metinde, güce bağlı hareket etmenin zorunluluğun ötesinde tercih olduğu anlaşıyor) belirten Karl Popper ise, tarih konusunda şunları söylemektedir:

İnsanlık tarihi dediğimizde söylemek istediğimiz ve okulda öğrendiğimiz, politik güç tarihidir. Her şeyin kendine göre bir tarihi vardır. Soyutlamalar yapmak, göz ardı etmek ve seçmek zorundayız. Ama böylelikle de çok sayıda tarihe ulaşıyoruz neden örneğin din tarihi veya şiir, sanatı tarihi değil de tam da güç tarihi seçildi? Bunun çok çeşitli nedenleri vardır: Bu nedenlerden biri, gücün hepimizi, şiirinse sadece çok azımızı etkilemesidir. Bir diğer nedense, insanların güce tapma eğiliminde olmasıdır. Ama güce tapma, putperestliğin ve kölelik ruhunun en alçakça biçimlerinden biridir. Güce tapma korkudan doğar... Haklı olarak küçümsediğimiz bir duygudan⁴¹ ...

Egemen medeniyet havzasının kolektif egosu ile birleşen tarihinin egosunun tarih sahnesinde egemen olmuş diğer medeniyet havzalarını, tarihin edilgen nesneleri olarak kabul ederek dışladığını belirten Ahmet Davutoğlu ise⁴²;

38 Kuhn'un paradigma kavramını 'dünya görüşü' kavramı yerine kullandığı anlaşılmaktadır. Ziya-uddin Sardar da aynı tespiti yapmıştır(2005:125).

39 Kuhn, Thomas (Çev.Nilüfer Kuyaş): **Bilimsel Devrimlerin Yapısı**, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2008:98-99

40 Bu durum, kıyıda kendisini emniyette hisseden birinin denize açılmak zorunda kalması gibidir. Yüzeceği denizi iyi tanımaz hem de kendisine güvenemezse geri çekilir ve risk almaktan kaçınır.

41 Popper, Karl R. (Çev. Ali Nalbant): **Hayat Problem Çözmektir Bilgi, Tarih ve Politika Üzerine**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006:151-152

42 Davutoğlu, Ahmet: *Tarih idraki oluşumunda metodolojinin rolü: Medeniyetlerarası etkileşim*

Batı insanı tarihin öznesi, batı tarihçisi de bu özneyi merkez alan tarihin yazıcısıdır. Bu bakış açısı bazı Batılı tarihçileri öylesine etkisi altına almıştır ki, tarih idrakinin ancak Batı medeniyetine ait olduğu, Batı-dışı medeniyetlerin böylesi bir idrak geliştiremedikleri gibi aslında tarihsiz de oldukları iddia edilmiştir.

Diyerek, antik Yahudi dışında, batı dışı kültürlerin hepsinin tarihinin önemsenmediği, tarihsiz sayıldıklarını, ‘tarih bilinci malulü’ olduklarını belirtmiştir.

Kuhn ise, bugünkü yüzeyselleşme ve bilimsel tıkanmışlığı belirtmek için egemen olan *olağan bilimin*, eğitim ve zihinlerdeki egemenliğini şöyle işaret etmektedir⁴³:

Tarih, yalnızca bir zaman dizimi ve anlatı deposu olarak görülmediği takdirde, şu anda bize egemen olan bilim imgesinde esaslı bir dönüşüme yol açabilir. Bu imgenin bizzat bilim adamları için bile şimdiye kadar hemen hemen tek kaynağı olan tamamlanabilmiş bilimsel başarıların incelenmesi, ya klasik yapıtlarda yer aldıkları biçimde, ya da, daha yakın bir zamandan beri, yeni kuşak bilim adamlarına mesleğin öğretildiği ders kitaplarında kaydedildikleri biçimde olasıdır. Hâlbuki bu tür kitapların amacı, kaçınılmaz olarak iknaya yönelik ve pedagojiktir. Bir ulusun kültürü hakkında turist broşürlerinden yahut dil öğrenilen metinlerden ne kadar fikir edinebilirsek, bu kitaplardan çıkartılacak bir bilim kavramı da, onları üretmiş olan asıl çabayı o kadar yansıtabilir.

Bilgi ve bilimde ‘gerçek’, ‘doğru’ ve ‘kabul edilmesi gereken’lerin hangi bilgiler olduğu bir tür egemenlik savaşı olarak karşımıza çıkmaktadır. Baringer’a göre⁴⁴ *Bilim savaşları modernite ve post modernite arasında yaşanırken; bilgi savaşları her zaman her yerde yaşanmaktadır. Sosyal bilimciler daha çok postmodern eğilim gösterirken, eleştireller daha çok modern bakış açısına sahiptir.* Öte yandan ölçme ve gözleme dayanan, pozitif bilim (+ işaretiyle) Hristiyanlık kökenine bağlı olmasına rağmen karşısına zıddını koymakta (bazı şeyler zıddıyla kaim oluyor) bu durumda pozitif olmayanlar negatif bilim (-) yani metafizik, din ve dogma olmaktadır (Şen, Hendese Dergisi Röportaj, tarih yok).

Modernitenin düşünce sistematğinde ayrım (üst sınıf, alt sınıf), kesinlik ve düalizm vardır. Bilgi - inanç, bilim - mit, gerçek - hayal, beyaz - siyah, evet - hayır, kadın - erkek, ast - üst, artı - eksi zıtlıklarına sahip ikilemelerdir. Aristo mantığına dayanan, (diyadik) aydınlanmada ortaya çıkan düalizm modernite tarafından benimsenip içselleştirilmiştir. Modern düşüncede *ya/ya da (either/or)* dışında üçüncü bir seçenek

açısından dünya tarihi ve Osmanlı, Divan Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi, Yıl 4, Sayı 7, 1999:3

43 Kuhn, Thomas (Çev.Nilüfer Kuyaş): **Bilimsel Devrimlerin Yapısı**, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2008:71

44 Baringer, Philip: **After the Science Wars**, Keith Ashman and Philip Baringer Eds., Taylor & Francis, London and New York, 2005:4

yoktur. Aristo mantığına dayanan modern bilimin özünde, *sadece siyah ve beyazlardan ibaret bir düşünce dünyasında gri düşüncelere yer verilmemiş ve bunların bilimsel olamayacağı ileri sürülmüştür*⁴⁵. Oysa modernitenin zorladığı ‘evet’ veya ‘hayır’ ile sonuçlanması gereken kapalı uçlu sorular, evet - hayır arasında kalan cevapları, tereddütleri kapsayamazlar.

Doğada ve insan hayatında belirsizlikler; siyah ile beyaz arasında gri tonlar vardır. Zevkler ve renk tercihlerinde bireysel farklılıklar, iklime göre hava sıcaklığında görecelilik vardır. Rastgele olmasa da belirsiz olan şeylerin karşılığı bulanıklıktır. Son yüzyıl içindeki bilimsel devrimlerin hemen hepsi belirsizlik ilkeleri ve bunların sonucunda geliştirilen yöntemlere dayanmaktadır. Bulanık ilkeler hakkında ilk bilgiler Azerbaycan asıllı Lütfü Askerzade tarafından literatüre girmiştir. Bu fikirler ‘bulanık’ olduğu için güvenilir kabul edilerek Batı dünyasında şüphe ile karşılanmanın ötesinde yoğun eleştiri almıştır. Ancak, 1970’li yıllardan sonra Doğu’da Japonya, Malezya, Singapur, Hindistan gibi ülkelerde *bulanık mantık*⁴⁶ benimsenip kullanılmaya başlanmış, bu sayede Quantum bilgisayar dahil, günümüzdeki pek çok önemli teknoloji geliştirilmiştir⁴⁷.

Her ne kadar egemen bilimler kendi aralarında birtakım tasnif, ayırım ve hatta çatışmalara girse bile, burada asıl önemli olan egemen olan bilginin ne olduğu, bilginin kime hizmet ettiğidir. Üretilen bilginin yayılması ve egemen olmasıyla kim kazanmakta, kim kaybetmektedir? Bu büyük soruların açık seçik bir şekilde cevabının verilebilir olması gerekmektedir. Gerçek, bilgiyi üretenin aleyhine bile olsa, ortaya konabilmelidir.

Bilimin bin yıllık ilk döneminde, Doğu’da İslam âlimlerinin usta-çırak ilişkisi içinde eğitim verdiği, medrese sistemi vardı. Medreselerde *Müslümanlar ve Araplar dışında pek çok Avrupalı öğrenci de okuyordu. Bu öğrenciler eğitimlerini tamamladıkça hem İslam bilim ve felsefesi ile zenginleştirilmiş Aristoteles yorumlarını, hem de bizzat medrese sisteminin kendisini, Güney İtalya ve İspanya yoluyla Avrupa’ya taşımışlardır. İlk Avrupa üniversitelerinin temelini atılmasında medrese etkisinin görülmesi kaçınılmazdır*⁴⁸.

Immanuel Wallerstein başkanlığındaki *Gulbenkian Komisyonu*’nun sosyal bilimlerin yeniden yapılandırılmasına dair raporunda (2003:14), Batının egemenlik özlemlerinde bilimin işlevselliğine şöyle işaret edilmektedir:

45 Şen, Zekai: **Bulanık Mantık İlkeleri ve Modelleme (Mühendislik ve Sosyal Bilimler)**, Su Vakfı Yayınları, İstanbul, 2009:11-12

46 *Açık ve kapalıdan, 0 ve 1 den, siyah ve beyazdan oluşan, aradaki sayıları ve gri tonlarını görmezden gelen sistemde, determinist yapıda alternatif ve ayrıntı okunamaz, işlemler güdük kalır. Oysa bulanık modellemede gerçeğe en yakın haliyle çok daha ayrıntılı işlemler ve detaylar ortaya çıkartılır.*

47 Şen, Zekai: **Bulanık Mantık İlkeleri ve Modelleme (Mühendislik ve Sosyal Bilimler)**, Su Vakfı Yayınları, İstanbul, 2009:14-21

48 Menteş 1999:12

Öyle görünüyor ki, yerkürenin sınırlılığı, yirminci yüzyıla dek, öncelikle ilerlemenin öngördüğü keşiflerle sömürünün kolaylaştırılmasına ve Batının egemenlik özelemlerinin gerçekleştirilebilir ve uygulanır olmasına hizmet etti. Yirminci yüzyılda ise, yeryüzündeki kısıtlayıcı mesafelerin (ulaşım teknolojilerinin gelişimiyle) büyük ölçüde aşılmasıyla birlikte, yeryüzünün sınırları, egemenlik alanını genişletmek için gerekli olan daha yukarıya, daha aşağıya ve daha dışarıya doğru keşifler için ek bir özendirici olarak bile kullanıldı.

Sömürgecilik tarihi boyunca yeni toprakların işgal edilmesi ve buralarda Batı'ya ait paradigmaların uygulanması, Batılılara yüksek bir yaşam standardı sundu. Diyen el-Messiri'ye göre⁴⁹; Zafer kazanmış Batı kültürel projesi, Batılılar için sürekli büyüyen bir özgüvene neden olurken, aynı zamanda kendi dünya görüşlerinin insanlığın ulaşabileceği en yüksek gelişme seviyesini temsil ettiği kesin yargısının kabul edilmesini de içeriyordu. Batının üstünlüğü, dünyanın her yerinde evrensel bilimle küresel egemenliğin zihinlerde inşa edilmesini sağlamıştır. Batı, eğer yüce efendi ise ve eğer sekülerizmden türetilen Batılı teorilerin tümü yegane 'bilim' ise; o zaman bu teorilerin doğrulamadığı bilimsel ve toplumsal birikimler geri kalmışlıkla yaftalanıp göz ardı edilmelidir⁵⁰.

Avrupa'daki ırkçı sömürgeciliğin [colonial racialism] ikiyüzlülüğünü itiraf etmekten kendini alıkoyamayan Franz Fanon; Avrupa medeniyeti ve onun en iyi temsilcileri ırkçı sömürgecilikten sorumlu değil öyle mi? Maceracılar ve politikacıların işi deyip sıyrıldıktan sonra kolonyalizmin geriye ne anlamı kalır; 'en iyi temsilciler' savaşın dışında mı kalıyorlar? Oysa bir ulus adına yapılan her işten o ulusun her bir ferdi sorumludur⁵¹. Fanon'un tepki gösterdiği ikiyüzlü tavır tam olarak şöyledir: Yaptığı işin menfaatlerini kendisine alırken, sorumluluğunu ise başkalarına yüklemek. Said de bu ikiyüzlü tavra tepki göstermektedir:

Beşeri bilimler üzerinde çalıştığı oryantal problemler, bugün oryantalistin konuyla ilgili bilgilenmesini sağlayan onlar - biz, Doğu - Batı, sonra Kuzey - Güney, sahip olan - sahip olmayan, emperyalist - anti-emperyalist, beyaz veya siyah ayrımı ve benzeri pek çok ayrım ve ayırtırmada oryantalist bu ayrımlara saygı göstermese bile, bundan kaçış olmadığı sanısıyla (ve bahanesiyle) politik ve eninde sonunda ideolojik güçlü gerçeklik dizilerini oluşturdu. (Batı'da) Kimse bununla ilgilenmekten kaçamıyordu. Bu hesaplaşmada, çağdaş oryantalizm bize

49 el-Messiri, Abdulvahab: **Önyargı: Fen ve Sosyal Bilimlerde Epistemolojik Önyargı**, Mahya Yayıncılık, İstanbul, 2015:43-47

50 el-Messiri, Abdulvahab: **Önyargı: Fen ve Sosyal Bilimlerde Epistemolojik Önyargı**, Mahya Yayıncılık, İstanbul, 2015:113

51 Fanon, Frantz: **Black Skin, White Masks**, Pluto Press, London, 2008:67

gerçeği gizleme entelektüel sahtekarlığını öğretiyordu. Hatta açıkça polemikçi ve akli başında ‘ilerlemeci’ bilim dahi, dogmatik uyushukluğa kapılma dejenerasyonuna kolayca kapılmıştı. Bu, hiçbir yüksek duygu-ya yönelmeyen bir görünümdü⁵².

Evrensellik iddiası ve tüm bencilliğiyle egemen Batı medeniyeti karşısında, Doğu’daki karşılığı sayılabilecek bir Japon çok farklı düşünmektedir⁵³:

(Japon) Medeniyetleri kendisinin kurduğu, dünyayı yönettiği⁵⁴, insanları kurtaracağı iddiasında değildir. Ama iyi bir öğrenci eşsiz bir uygulayıcıdır. Kim olursa olsun, nerede yaşamış olursa olsun, herkesten bir şeyler öğrenebileceğine inanır. Onları arar, sorar, bulur, seçer öğrenir; bilip öğrendiklerini başarıyla uygulayarak geliştirmeye çalışır. Kim-seden ileri olduğunu açıkça söylemez; ama kimseden geri olmadığına inanır, (aşşağılık kompleksine kapılmaz) kalmamaya çalışır.

Japon örneği bir taraftan da bilim için bir turnusol kağıdı olmuştur. *Hiroşima ve Nagazaki’ye atılan atom bombaları bilimin masumiyeti inancının sonunu ilan etmiştir⁵⁵. Ayrıca post kolonyal bilimin doğuşuyla ‘bilimsel safiyet’ [scientific purity] savunucuları kendileriyle tezata düştüler. Batı medeniyeti, sadece doğru bilginin Batılı bilgi, sadece doğru bilimin Batılı bilim olarak kabul edildiği, diğer medeniyetlere ait biliminin marjinalleştirilerek baskı altında tutulup görünürlerden yok edildiği bir ortam oluşturdu ve böylece (egemen bilim) tamamıyla kapalı bir sistem olarak çalışmaya başladı (130). Bu durumda modern bilimin Batının uzun vadeli çıkarlarına hizmet ettiği, asıl işlevinin bu olduğu anlaşılmaktadır. Bu çıkarların karşısına çıkan her şey tuz-buz edilmeli ve benzer girişimlere cür’et edeceklerin önü kesilmelidir. Batı varlık, Doğu toplumları yokluk toplumudur. Batı’da bilgi, bilim, teknoloji, sanat, felsefe, kültür ve diğer medeniyet göstergeleri her şey ‘var’ iken; Doğu’da başta teknolojik imkânlar olmak üzere hiçbir şey ‘yoktur’.*

Özakupın Modernleşme, kalkınma ve ilerlemenin ancak Batının geçtiği yollardan geçilerek gerçekleştiğini ısrarla tekrar eden⁵⁶ egemen bilim karşısında, Doğu’daki özgün ilerlemelere dikkat çeker. Batı’da, Japonya’nın bağımsız ve özgün duruşu, iler-

52 Said, Edward W.: **Orientalism**, Vintage Books a Division of Random House, New York, 1979:237

53 Güvenç, Bozkurt vd.: **Japon Eğitimi**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları: 1185, İstanbul, 1998:17

54 Yeni Dünya’da mesela *Manifest Destiny* vardır.

55 Sardar, Ziyaaddin: “Above, beyond, and at the center of the science wars: a postcolonial reading” **After the Science Wars**, Keith Ashman and Philip Baringer Eds., Taylor & Francis, London and New York, 2005:121

56 Bu ısrarcı tavır eski bir Yunan efsanesini hatırlatmaktadır. Canılığı ile meşhur *Procrustes* adlı harami, yolcuların yolunu keser ve onları demir bir yatağa bağlar. Eğer yakaladığı insanın boyu yatağa tam denk gelmiyorsa; uzunsu bacağını keser, kısa geliyorsa da yatak boyunca gerdirir. Böylece onları ‘yanlış’ uzunluktan kurtarıp ‘doğru uzunluğa’ (kendi doğru yoluna) erdştirir. *Procrustean metod*, bıkmadan usanmadan insanı zorbalıkla şekillendirmeye çalışır. Bir fikri veya tartışma konusunu kendi çıkarlarına uygun, önceden belirlenmiş kalıbına uydurmaya çalışır.

leyişi görmezden gelinmektedir. Doğulu kafada ise, yine Doğu'da üretilen bilgi ve kültürel mirasın önem ve değeri ancak Batılı kültürel paradigmaya yaklaşılabildiği, Batı'dan onay alabildiği ölçüde anlamlıdır. Doğu'da bir araştırmacının işi doğuştan evrensel kabul edilen egemen Batılı bilgiyi özümsemek, yeniden üretmek ve aktarmaktan ibarettir⁵⁷. Doğu'da gelişmeler ve sorunlar Batı'dan farklıdır. Bu yüzden Batılıların kendileri için geliştirdiklerinin ötesinde farklı düşünce ekolleri, metodolojileri ve yaklaşımlar geliştirilmesi gerekmektedir.

Bilim ve Medya: Bilimsel bilginin dışında, (kim zaman bilimsel bilgi ile harmanlanarak) bilginin toplanması ve özellikle tabana yayılması konusunda başat araç medyadır. Medya neyi yayıyorsa o olmuş kabul edilir. Tüm dünyada, özellikle gelişmiş ülkelerde medya, olayları kendi ülkesinin, hakim ülke ideolojisinin (çıkarları doğrultusunda) 'doğruluğunu' ortaya koymak yada bunu ima etmek için sunar⁵⁸.

Kaba sömürgecilğe, zihinsel sömürgecilği de ekleyerek kendisini evrensel düzeyde kabul ettiren Batı medeniyeti, Doğulu toplumları sadece Batı'ya bakmaya alıştırmış, kendilerini sorgulama (iç muhasebe, öz eleştiri) ve bu yolla hatalarını düzelterek kendini aşma yollarını kapatmıştır. Doğu toplumları geçmişini de inkâr ederek kendisi olmaktan da uzaklaşmıştır. *Kendisi olmaya utandırılmış toplumların, benzemekten başka seçenekleri yoktur.* Diyen İsmail Süphandağı, Batılı'nın iki ayrı bakışına ve özellikle Türkiye'deki Batı hayranlığına ilişkin Atilla İlhan'ın *Hangi Batı* adlı eserinden (s.41) bazı tespitlerini şöyle aktarmaktadır⁵⁹:

...(entelektüel) Parislinin, yani Fransızın olayları insanları ve sorunları iki ayrı gözle gördüğünü, iki ayrı ölçekle değerlendirdiğini fark ediyor. Biri dünyayı 'yöneten' ülkelerden biri olmaktan kaynaklanan yukarı (üstün) bir ölçü; diğeri ise, kendine toz kondurmayan, komşusuna karşı oldukça hoş görülü (görüntü veren), 'kendi ötekisine', (Avrupalı olmayıp hiç bir zaman da Avrupalılaşamayacak olan) 'yönettiğine' ya da o hizada saydığına karşı hafif alaycı, epeyce küçümser, adamakıllı merhametsiz ve toptan haksız bir ölçü.

Medyanın destek ve çabaları neticesinde Doğu'da ve Batı'da birey, kendisine ve ötekine karşı kalıplaşmış yargıları geliştirir. Kendi ulusuna karşı geliştirdiği kalıp yargılar bir süre sonra kemikleşmiş bir taraflılığa dönüşür. Kendi milleti, ülkesi veya partisinin her şeyi iyidir, düşünmeden kabul edilir; ötekiler ise kötüdür, ancak aşağılanabilir. Fakir, güçsüz veya aciz ise zaten doğuştan haksızdır, kötüdür, aşağılanmayı hak eder. Ulusal önyargı, dünyadaki özellikle gelişmiş ülkelerdeki medya içeriğine

57 el-Messiri, Abdulvahab: **Önyargı: Fen ve Sosyal Bilimlerde Epistemolojik Önyargı**, Mahya Yayıncılık, İstanbul, 2015:113

58 Paul, Richard & Linda Elder (Çev. Merih Bektaş Fidan): "Eleştirel Düşünme Kavram ve Gereçlerine Dayanarak Medyadaki Önyargı ve Propaganda Nasıl Saptanır?" Eleştirel Düşünme Kurumu yayını. 2008:15 www.criticalthinking.org/data/pages/37.pdf (Erişim: 30.06.2016)

59 Süphandağı, İsmail: **Batı ve İslam Arasında Oryantalizm**, Gelenek Yayıncılık: 73, İstanbul, 2004:32

yansır. Gelişmeler ve olaylar ülkenin çıkarlarına uygunluğuna göre yayınlanır, yayınlanmaz veya yüzeysel geçilir. Belirli bir dünya görüşüne göre kurgulanan bilgi, yansız ve objektifmiş gibi sunulur ve alıcısı da eleştirmeden olduğu gibi kabul eder⁶⁰.

Egemen bilimin kurduğu bilgi sistemi bu şekildedir. Bu yapıya itiraz eden alternatif sistemler de vardır. Örneğin İran, milli menfaatlerine ve kültürel değerlerine aykırı metinlerin Farsçaya çevrilip yayınlanmasına, Hollywood sinemasının ürünlerinin ülkesinde serbestçe yayınlanmasına müsaade etmemektedir. Böylece Batı menfaatlerine odaklı propagandayı engellemektedir. Diğer taraftan fen ve teknik, teknolojik konulardaki eserler ve yayınları kabul etmekte, çevrilip ülkesinde yayınlanmasına kolaylık sağlamaktadır. Bu durum küresel politikalarda İran'ın değişmez hedef halinde kalmasının önemli nedenlerinden biridir.

Orhan Türkdoğan'a göre⁶¹, Batının egemen bilim yoluyla sömürgeleştirme süreci karşısında, İslam dünyası bağımsızlık tepkisi ve İslam'ın parlak dönemlerinin nostaljisi ile bilimin İslamileştirilmesi için bazı görüşler ortaya çıkmıştır:

Bugün İslam dünyası üniversitelerinde Müslüman olmayanların kitapları, başarıları, dünya görüşleri, sorunları ve fikirleri Müslüman gençlere okutulmaktadır... Bu durum değişmelidir. Bunun yerine, Müslüman bilim adamının bütün modern disiplinleri öğrenmesi, tam olarak anlaması ve bu disiplinlerin sundukları her şeye tam anlamıyla hâkim olması şarttır.

Bu gerçekleştirildikten sonra İslamın dünya görüşü ve değerleri doğrultusunda bölüm ve disiplinlerin ıslah edilmesi sağlanabilir.

Akademi bilgi üretilen bir yerdir. *Bilgi üretmiyorsan sen aktaransın, akademisyen değilsin!* diyen Dilek Cindoğlu⁶², akademik üretimin denetimi ile ilgili olarak; *Batı ile Doğu arasında çeşitli farklılıklar gözlemledim. Bizde hep içerik açısından bir denetim söz konusu. Yani ne yazdığın ne söylediğin doğrultusunda bir denetleme var. Batı'daki denetim ise kaç makale yazdığın, kaç atıf aldığın, kaç kitabın var, ne kadar fon getirdiğine bakılıyor. Yani bu durumda Batı'da ülkeneye ne kadar katkı olduğu, ne kazandırdığına bakılırken, Doğu'daki gelişmemiş ülkelerde statükocu ve determinist bakış açısının moda olduğu anlaşılmaktadır.*

Bilimin bizzat kendi başarısıyla kökünden sarsıldığını söyleyen Russell'e göre(aktaran Tozlu⁶³);

60 Paul, Richard & Linda Elder (Çev. Merih Bektaş Fidan): *Eleştirel Düşünme Kavram ve Gereçlerine Dayanarak Medyadaki Önyargı ve Propaganda Nasıl Saptanır?* Eleştirel Düşünme Kurumu yayını. 2008:48www.criticalthinking.org/data/pages/37.pdf (Erişim: 30.06.2016)

61 Türkdoğan, Orhan: **Bilimsel Değerlendirme ve Araştırma Metodolojisi**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları: 869, İstanbul, 1989: 39-40

62 Cindoğlu, Dilek: *"Bilgi Üretmiyorsan Sen Aktaransın, Akademisyen Değilsin"* (Röportaj: Ayşe Duygu Yavuz) Monograf Edebiyat Eleştirisi Dergisi, 2015/4, s256

63 Tozlu, Necmettin: **Bilim ve Hayat**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları: 263, Ankara, 2015:20

Büyük adamları tanrılaştırmaya sürükleyen Promete Cinneti'nin ardından, bilim adamları ilk çıkışlarının aksine, kurulu düzene özür dileyerek, onların dogmalarına (aslında kendilerinin sözde karşı durduğu doğmacılığa) boyun eğerek, rütbeler ve servetler edinirler. Bunlar giderek haksızlığı ve obskürantizmin müdafii kesilirler ve çağın kuvveti yüceltme eylemini benimser; böylece (iddiası gereği) gerçeği arayan bilim katletmiş olurlar.

Akademik bilgi üretiminde egemenlik: İçinde bulunduğumuz yüzyılda, bilimin dili İngilizce kabul edildiğinden, bir akademik eserin bu dilde yazılması gerekmektedir. İngilizce yazılmak yerine, İngilizceye çevrilen yazılar ise, İngilizce literatürü içeremediğinden egemen bilimin egemenliğini tehdit etmekte ve dışlanmaktadır. Egemen bilim sistemi, evrensel yayıncılık standartları, kalite kriterleri belirlediğinden, Anglo-Saxon dünyası (açısından) neyin iyi olduğuna karar vermektedir. Anglo-Saxon olmayanlar için, yegane uluslararası yayın dili İngilizce olunca, ötekileri sanki ticari bir faaliyet yapıyormuş gibi, *araştırma girişimcilerine* dönüştürmektedir. Oysa bilim insanı yaşadığını, gördüğünü, özgün olarak düşündüğünü kendi dilinde, yerel şartlarına en uygun metotla ve inovatif olarak üretebilmeli, yayabilmelidir⁶⁴. Seninle çıkarları uyuşanların, senin eserlerini kabul edip yayıp yaygınlaştırması için eserlerini ona sunmak (kurban verme ritüeli) gerekmektedir. Tavsiye yazılarından referanslara kadar bu onay alma çabası metinlerin içine siner.

Bir başka sorun kaynağı, sosyal bilimin hareket noktasının yanlış seçilmesidir. Doğa bilimlerini taklit eden ve doğa yasalarını sosyal bilimlere uygulamaya çalışanların, insan ve toplum gibi son derece karmaşık ve değişken yapıların, sebep sonuç ilişkilerini kurup doğru anlamaları son derece güçleşmektedir.

Bilimsel determinizm sosyal bilimlerin önünde önemli bir engel oluşturmaktadır. Bir misal vermek gerekirse, aslında Bernard Lewis'e ait olan, Samuel Huntington'ın entelektüel piyasaya *Medeniyetler Çatışması* [*clash of civilizations*] adı altında pazarladığı, *medeniyetler çatışması* tezi doğası gereği 'medeni' olması gereken medeniyetleri çatıştırmaktadır. Oysa çatışan medeniyetler değil menfaatlerdir. Said'e göre de medeniyetler çatışmaz tanımlar çatışır, [*clash of definitions*] egemen özne tanımlar, edilgen nesne sessizce kabul eder. Bilimsel ve zihinsel hegemonya, yani hükümranlığın sürdürülmesi Batı dünyası için hayatidir. Bilimsel hegemonya ile insanların zihinleri esir alınır, *tutsak zihinli* insanlar sayesinde kuşaktan kuşağa, kıtadan kıtaya egemenlik yayılır ve sürdürülür. Bu durum diğer taraftan sürdürülebilir akademik sömürüdür⁶⁵.

64 Vega Montiel, Aimée (2012:2) "For the Democracy of the Systems of Evaluating Academic Production: convergences of Latin-American & European scholars", publicación en línea: ECREA. eu/nes/article/id/184 (Erişim: 08. 08. 2016)

65 Alatas, Syed Farid: Sosyal Bilimlerde Alternatif Söylemler, Matbu Yayınları, İstanbul, 2016: 7, 21-22

Batı medeniyeti son 200 yıla damgasını vurmuştur. Modernite, rasyonalite, ampirizm hep birlikte faydacılığı eleştirir gibi görünürken aslında tam da faydacıdır. Eleştirir ama eleştirilemez. Tartışmasız kabul edilmek zorundadır. Dogmayı eleştirirken bile kendisi dogmatiktir. Kontrolünün dışındaki metafizik ve inançlar dogma olarak etiketlenirken, kendi mutlak doğrusu aslında bir dogma olarak eleştirilen dogmaların yerine geçer.

Bunun en somut örneği, Avrupa merkezci egemen bilimin lineer gelişiminin temel ilerleme süreci olan ve insanlığın yeknesak ve yegâne serüveni olduğu iddia edilen Eski Yunan'da doğan felsefe, Antik Roma'da yapı sanatı, sanatta rönesans⁶⁶, endüstrileşmede İngiliz Sanayi Devrimi, aydınlanma hareketleri ve dinde reform, toplumsal modernleşmede Fransız Devrimi insanlık tarihinin belli başlı atlama taşlarıdır. Bu aşamalardan geçmemiş (Batı dışı) toplumlar, en geriden insanlık medeniyetinin geldiği bu son noktaya bir uzun atlama ile sıçrayamazlar.

Bu gibi tartışmasız mutlak doğru olarak sunulmuş bilgilerin kabul edilmesi zorunludur. Kabul etmeyen kabul etmeme gerekçeleri komplo teorisi olarak açıklanırken, komplo teorisini ise bir şekilde 'sorunlu' hatta paranoyak sayılabilir. Bu ciddi riske girmek istemeyen, gündelik yaşamın konformizminden kopmak istemeyen entelektüel ise, Syed Farid Alatas'ın deyişiyle her durumda zihinsel tutsaklığı kabul etmek zorunda kalır.

Öneriler ve Sonuç

Öncelikle bu mutlak gibi görünen egemenliğin kuşaklar boyu saltanatını sürdüreceği sanısından kurtulmak gerekmektedir. Zihinsel, bilimsel, kültürel, tarihi, ekonomik sömürü ile yüzyıllar boyu saltanat süren Batının, savaşlarla (saldırı, müdahalecilik) meşruiyetinin; ben merkezlilik ve çifte standart ile Batı menşeli ve Batı menfaatine odaklı bilgi ve bilimsel egemenliğinin yavaş yavaş çözülmeye başladığını belirten oryantalizmin kurucusu Edward Said, değişimi şöyle özetlemektedir⁶⁷.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra büyük sömürgeci imparatorlukların çözülməsi, Avrupa'nın eskiden dünyanın karanlık bölgeleri denen yerleri entelektüel ve siyasi açıdan 'aydınlatma' kapasitesini zayıflatmış. Avrupalı olmayan millet ve gelenekler de artık ciddi bir biçimde ilgilenilmeye değer bulunuyor. İkinci olarak, ulaşım ve iletişim imkânlarındaki inanılmaz hızlanma, 'farklılık' ve 'ötekilik' adı verilmiş şeylerin daha bir farkına varılmasına yol açtı... Avrupa ve Batı, dünyanın geri kalanı için sorgusuz sualsiz kabul edilen standartlar koyma durumunda değildir artık.

66 Aslında Aydınlanma'nın tetikleyicisi olan Rönesans'; Kuzey Afrika, Endülüs-İspanya, Sicilya ve Malta'daki dönemin ileri İslam ülkelerinin bilgi birikimlerinin bir araya getirilmesiyle ortaya çıkmıştır (Şen, 2016:156). Ama egemen, popüler bilim bunu görmek istemez.

67 Said, Edward W.: **Entelektüel Sürgün Marjinal Yabancı**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2004:39-40

Said'in gördüğü bu değişim, Doğu toplumlarındaki entelektüel kesimin her geçen gün biraz daha uyanıp bilinçlenmesine yol açmaktadır. Said, Doğunun geleceğine dair Batı'daki uzun dönemli planların 'yarını çıkaramayabileceğini' bunun da ancak Doğulu entelektüel tabakanın 'elini taşın altına' koyup koymamasına bağlı olduğunu da işaret etmektedir. Bu durumda bir yandan ümitsizliğe kapılmanın yersizliği, diğer yandan da artık bir şeyler yapmanın gerekliliği anlaşılmaktadır.

Doğu toplumlarına kalkınma reçeteleri ve modernleşme planları sunan Batı'da içsel sorunlar ve boşluk hızla büyümektedir. Batı'daki bunalım halini, *gençliğin umutsuzluğa itilmesi* sorununu Karl Popper şöyle itiraf etmektedir⁶⁸ :

Dünya böyle. Bize ödevler verir. Biz de onun içinde tatmin arar ve mutlu oluruz. Her gün, içinde yaşamaya lanetlendiğimiz, -sözde o kadar kötü olan- dünya hakkında yakınmalar, sızlanmalar dinliyoruz. Bu yakınmaların yayılmasını çağımızın en büyük suçu olarak görüyorum, çünkü gençliğimizi tehdit ederek, onların hakkı olan umudu ve iyimserliği ondan alıyor. Bazı durumlarda onları intihara veya uyuşturucuya, hatta terörizme kadar sürüklüyor. Umuda gereksinimimiz var; umut olmadan davranışlarımızı yönlendirmek ve yaşamak bizim gücümüzü aşar.

Bu durumda Batı toplumunda da çok ciddi bir manevi boşluk, umutsuzluk halinin salgın hastalık gibi hızla yayıldığı ve acil çözüme ihtiyaç olduğu, modernleşme ve postmodern hareketlerin, teknolojinin yeterli olmadığı ve bunalımın giderilmesi için acilen bir kurtarıcıya ihtiyacı olduğu görülmektedir. Bu toplumsal yaranın merheminin Batı dışında, gerçek İslam ahlak ve anlayışında bulunduğu ve bunun onların da huzur ve kurtuluşa erişmesi için onlara ulaştırılması gerektiği, tarihi ve insani bir misyon olarak ortaya çıkmaktadır. Batı toplumları ile iletişim kurmak, onların dilini öğrenip onlara kendi dilleri ile ulaşmak ilk önemli adımdır.

Sadece fen bilimlerinde değil, sosyal bilimlerde de bilim dili İngilizcedir. Dil çok önemli olabilir ancak neticede hiç bir yabancı dil amaç olarak görülmemeli, sadece işlevsel araç olarak görülmelidir. Araçsal dil, bir sömürgecilik aracı değil, gerçek bir iyilik aracı olarak değerlendirilmelidir. Kendini doğru tarif ve tasvir etme, kendini, kendi kendisi tarafından doğru temsil etme aracı olarak dil işlevselleştirilmelidir.

Bir entelektüel açıdan entelektüel cesaret son derece önemlidir. Entelektüel cesaret öncelikle insanın iç dünyasında başlar, sonra dış çevresini de kapsar. İnsanın iç dünyasında normalde üzerinde çok durup düşünmediği düşünce inanç veya bakış açılarını açık yüreklilik, ciddiyet ve dengeli olarak değerlendirme isteği önemli bir başlangıç oluşturur. Daha sonra da dış dünyasında sosyal, kültürel ve hatta bilimsel çevrelerin benimsediği, hatta öğrenme çağları boyunca kafamıza yerleştirilen bilgi,

68 Popper, Karl R. (Çev. Ali Nalbant): **Hayat Problem Çözmektir Bilgi, Tarih ve Politika Üzerine**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006:188,162

teori, sonuç ve kimi inançların eleştirel bir cesaretle yeniden sorgulanması; tehlikeli veya saçma olduğu düşünülen fikir ve düşüncelerin kimi zaman mantıken (tamamen veya kısmen) doğrulanabileceğini bilmek ve gereğini yapmaktır. Bu tip zor durumlarda ne şartta olursa olsun düşüncede doğru olanın peşinden gitmek cesaret ister. Üzerine titrenen, tabu, totem, ikon, idol, ideoloji (id, idea, ideal, ideoloji) kızıl elma veya nirvana olmuş düşünceleri sorgulamak zordur ve *normalin ötesine geçmenin, alışılanın dışına çıkmanın cezaları ağır olmaktadır*⁶⁹.

Bu durumda düşünen insan, entelektüel, kendi teorisini geliştirmeli, araştırmacı kendi ülkesinin şartlarını inceleyip öncelikle kendi ülkesinin, insanın menfaat ve iyiliği için bilgi üretmeli sonra insanlığa faydalı olabilme amacıyla bilimsel üretim yapılmalıdır. Entelektüel içinden çıktığı, beslendiği, yetiştirdiği toplumun beklentilerini göz ardı etmeksizin sorunlarını çözmeye çalışmalı, toplumun refah düzeyini yükseltecek gelişmeleri sağlamanın çabası içinde olmalıdır. Bunun için *İnsana, insanlığa, tabiata ve tüm kâinata 'tevhidi' bir anlayışla bakmalıdır. İlmi düşüncenin temelinde ve teknolojik uygulamalarda bu bütüncül bakış ihmal edilmemelidir*⁷⁰.

Yerli ve milli sosyal bilim geliştirilirken inanç ve değerler sistemimiz odak noktada değerlendirilirken, milli menfaatler de ön plana alınmalıdır. Doğal seleksiyoncu güce dayanan, doğa kuralları, bilim yasaları ve özellikle 'bilimsellik' kılıfı içerisinde meşrulaştırılıp dayatılan taklitçilik, takipçilik ve nakilcilik kısırlığı aşılarak, tamamen küresel bilim egemenliğinin dışında özgün, orijinal, kendi menfaatlerimize ve coğrafyamızın menfaatlerine uygun sosyal bilim inşa etme çabasına girilmelidir⁷¹.

*Biz uzun yıllar bilim yapmayı transfer olarak, takip olarak, taklit olarak anladık. Derin ve ürkütücü problemimiz budur. Bugün artık kendi bilimimizi kurmak zorundayız. Bilimin önemli ve geniş bir arka plana, sosyo-kültürel bir zemine, hâkim bir dünya görüşüne dayandığını, değerden azade olmadığını idrak etmek zorundayız*⁷².

Günümüzde bilimin en muteber ürünü olan yüksek teknolojiler kimlerin elinde neye hizmet etmektedir? diye sorduğumuzda, hiç bir kontrol gücümüz ve inisiyatifimiz olmayan bir alandan bahsediyor olmamız gerekmektedir. Teknoloji geliştirirken dahi bu bilinç içinde politika üretmelidir. Biz teknolojinin son kullanıcısı olarak mı kalacağız, yoksa üretip satıp kazananı mı olacağız? Teknolojinin içeriğini biz mi belirleyeceğiz yoksa başkaları kendi menfaatleri doğrultusunda belirleyecek ve bizim kitlelerimizi ve zihinlerimizi kendi menfaatlerine göre mi kullanacaklar? Tek-

69 Paul, Richard & Linda Elder (Çev. Merih Bektaş Fidan): "Eleştirel Düşünme Kavram ve Gereçlerine Dayanarak Medyadaki Önyargı ve Propaganda Nasıl Saptanır?" Eleştirel Düşünme Kurumu yayını. 2008:47 www.criticalthinking.org/data/pages/37.pdf (Erişim: 30.06.2016)

70 Tozlu, Necmettin: **Bilim ve Hayat**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları: 263, Ankara, 2015:44

71 Şimşek, Osman: **Medeniyet ve Sistem İnşa Edici Vasfıyla Tevhidi Düşünce**, İlmi ve Metodolojik Araştırmalar Merkezi (İLMAR), Ankara, 2016:351

72 Tozlu, Necmettin: **Bilim ve Hayat**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları: 263, Ankara, 2015:3

noloji kime hizmet edecek? Teknoloji milli güvenliğimizi pekiştirecek mi, tehdit mi edecek? Bu ve benzeri soruları sadece teknolojiyle uğraşan mühendis değil, insanla uğraşan sosyal bilimcinin de cevaplamaya çalışması gerekmektedir.

Bu durumda kendi teknolojimizi geliştirmek, kendi filmimizi çekmek, kendi dijital oyunumuzu hazırlamak, kendi sosyal medyamızı geliştirmek, kendi bilgi dünyamızı kendimiz kontrol altına almak zorundayız. Acil eylem planları içine bu sorumlulukların alınması ve tavandan tabana tüm sosyal katmanların bilgilendirilip bilinçlendirilmesi gerekmektedir.

Yerli ve milli, özgün bilimin tevhide bütünlük içinde inşa edilebilmesi için bir yol haritası oluşturabilecek Abdulvahab El-Messiri'nin sunduğu alternatif ve çözüm önerisi dört aşamadan oluşmaktadır⁷³: İslam bilimi, tarafsız bilimsel nesnellik aldatmacasını bırakıp yeni bir özgün ideolojik duruş benimsemelidir. Saplantı haline getirmeden, 'öteki'nin başarılı deneyimlerini bire bir kopyalamadan onlardan faydalanabilmeli, Batılıya karşı aşağılık duygusuna kapılmadan onunla iletişim kurabilmelidir. İkinci aşamada, Doğu toplumları ve özellikle İslam dünyasının özgün bir yaklaşım inşa etmek üzere, mevcut statik ve idealleştirilmiş yaklaşım ve metotları yeniden formüle etmesi ve bunların yerine kendi kavram ve metotlarını geliştirip onları kullanması gerekmektedir. Üçüncü aşamada Müslüman dünyanın umutlarının yeşereceği yeni bir bilimsel vizyon belirlenmesi ve mevcut statükodan uzaklaşması gerekmektedir. Dördüncü aşamada ise, eskisinin yerini alacak olgunlaşmış yeni bilimsel bakış açılarının geliştirilmelidir. Böylece bağımsız, özgün yeni bir kültürel aşamaya geçilecektir.

Yukarıda özetlenen adımların atılabilmesi için öncelikle ülkenin ve toplumun milli menfaatlerine ve kültürüne, inancını, geleneğine uygun bir milli eğitim sistemi geliştirilmelidir. Öğrenciler vatan sevgisi ve topluma aidiyet bilinciyle yetiştirilmelidir. Aynı şekilde yerli ve özgün bilgi üreten yerli ve milli akademi inşa edilmelidir. Vatan, millet ve değerler sevgisine haiz, inançlı, akademik niteliği yüksek insanlar sosyal bilimlere çekilmeli, bilim küresel vahşi sömürgeciliğin veya yerli iştirakinin inisiyatifinden çıkarılmalıdır. Özgün, milli ve yerli bilim üretmeye odaklanılmalıdır. Başat informal öğrenme aracı olan medyanın da milli menfaat ve gereksinimlere uygun içerik üretip yayınlabilmesi için gerekli ortam oluşturulabilmelidir. Varoluş savaşında tüm katmanları topyekûn bilgi ve bilim savaşlarının cephesine tam teçhizatlı çıkmak üzere bilgilendirmeli, bilinçlendirilmedir.

73 el-Messiri, Abdulvahab: **Önyargı: Fen ve Sosyal Bilimlerde Epistemolojik Önyargı**, Mahya Yayıncılık, İstanbul, 2015:183-184

KAYNAKLAR

- Alatas, Syed Farid: Sosyal Bilimlerde Alternatif Söylemler, Matbu Yayınları, İstanbul, 2016
- Baringer, Philip: **After the Science Wars**, Keith Ashman and Philip Baringer Eds., Taylor & Francis, London and New York, 2005
- Barbour, Rosaline S. & Schostak, John: *Interviewing and Focus Groups* (in) Research Methods in The Social Sciences, Bridget Somekh & Cathy Lewin Eds, SAGE Publications London, New Delhi, 2005
- Barkas, Linda Anne: **The Paradox of Skills Widening Participation, Academic Literacy & Students' Skills Centres**, Sense Publishers, Rotterdam, 2011
- Bayhan, Vehbi: **Üniversite Gençliğinde Anomi ve Yabancılaşma**, Kültür Bakanlığı Yayınları No: 195, Ankara, 1997
- Bernal, Martin Gardiner: **Kara Atena Eski Yunan Uydurmacası Nasıl İmal Edildi? 1785-1985**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2016
- Cindoğlu, Dilek: “*Bilgi Üretmiyorsan Sen Aktaransın, Akademisyen Değilsin*” (Röportaj: Ayşe Duygu Yavuz) Monograf Edebiyat Eleştirisi Dergisi, 2015/4, s252-267
- Davutoğlu, Ahmet: *Tarih idraki oluşumunda metodolojinin rolü: Medeniyetlerarası etkileşim açısından dünya tarihi ve Osmanlı*, Divan Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi, Yıl 4, Sayı 7, 1999/2
- el-Messiri, Abdulvahab: **Önyargı: Fen ve Sosyal Bilimlerde Epistemolojik Önyargı**, Mahya Yayıncılık, İstanbul, 2015
- Fanon, Frantz: **Black Skin, White Masks**, Pluto Press, London, 2008
- Freire, Paulo & Macedo, Donaldo: **Literacy: Reading the Word and the World**, Routledge Taylor & Francis Group, London, 2005
- Gasset, Ortega Y. (Çev. Bülent Üçpınar): **Üniversitenin Misyonu**, Birleşik Yayıncılık: 56, İstanbul 1997
- Güvenç, Bozkurt vd.: **Japon Eğitimi**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları: 1185, İstanbul, 1998
- Halloran, James D.: “*Mass Communication Research: Asking the Right Questions*” In **Mass Communication Research Methods**, Edited by Anders Hansen, Simon Cottle, Ralph Negrine & Chris Newbold, NYU Press, 1998.
- Kuhn, Thomas (Çev.Nilüfer Kuyaş): **Bilimsel Devrimlerin Yapısı**, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2008

- Menteş, Ali: **Yeniversite Bilim Kurumlaşmasında Günümüz İçin Bir Perspektif**, Metis Yayınları, İstanbul, 2000
- Neeley, Stacia Dunn: **Academic Literacy**, Pearson Longman, New York, 2005
- Ökten, Sadettin: Hendese Bilim Düşünce ve Teknoloji Dergisi *Röportajı* (başlık ve tarih yok) www.hendesedergisi.com/icerikgoruntule/10-31-prof-dr-sadettin-okten.aspx (Erişim: 22. 07. 2016)
- Paul, Richard & Linda Elder (Çev. Merih Bektaş Fidan): *“Eleştirel Düşünme Kavram ve Gereçlerine Dayanarak Medyadaki Önyargı ve Propaganda Nasıl Saptanır?”* Eleştirel Düşünme Kurumu yayını. www.criticalthinking.org/data/pages/37.pdf (Erişim: 30.06.2016)
- Popper, Karl R. (Çev. Ali Nalbant): **Hayat Problem Çözmektir Bilgi, Tarih ve Politika Üzerine**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006
- Ross, Andrew, **Science Wars**, Duke University Press, Durham and London, 1996
- Said, Edward W.: **Entelektüel Sürgün Marjinal Yabancı**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2004
- Said, Edward W.: **Orientalism**, Vintage Books a Division of Random House, New York, 1979
- Sardar, Ziyauddin: *“Above, beyond, and at the center of the science wars: a postcolonial reading”* **After the Science Wars**, Keith Ashman and Philip Baringer Eds., Taylor & Francis, London and New York, 2005
- Sayar, Kemal: “Psikiyatri ve Kutsal” **Maneviyat Psikolojisi II**, Ed. Mustafa Atak, s(9-24), Türdav Yayın Grubu, İstanbul, 2017
- Sokal, Alan ve Jean Bricmont (Çev. Mehmet Baydur - Ongun Onaran): **Son Moda Saçmalar Postmodern Aydınların Bilimi Kötüye Kullanmaları**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002
- Süphandağı, İsmail: **Batı ve İslam Arasında Oryantalizm**, Gelenek Yayıncılık: 73, İstanbul, 2004
- Şen, Zekai: **Bilim ve Türkiye**, Tübitak Popüler Bilim Kitapları 708, Ankara, 2016
- Şen, Zekai: **Bulanık Mantık İlkeleri ve Modelleme (Mühendislik ve Sosyal Bilimler)**, Su Vakfı Yayınları, İstanbul, 2009
- Şen, Zekai: Hendese Bilim Düşünce ve Teknoloji Dergisi *Röportajı* (başlık ve tarih yok) <http://www.hendesedergisi.com/icerikgoruntule/10-50-profdr-zekai-sen.aspx> (Erişim: 19. 07. 2016)
- Şimşek, Osman: **Medeniyet ve Sistem İnşa Edici Vasfıyla Tevhidi Düşünce**, İlmi

ve Metodolojik Araştırmalar Merkezi (İLMAR), Ankara, 2016

Tozlu, Necmettin: **Bilim ve Hayat**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları: 263, Ankara, 2015

Türkdoğan, Orhan: **Bilimsel Değerlendirme ve Araştırma Metodolojisi**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları: 869, İstanbul, 1989

Vega Montiel, Aimée (2012) “*For the Democracy of the Systems of Evaluating Academic Production: convergences of Latin-American & European scholars*”, publicación en línea: ECREA.eu/nes/article/id/184 (Erişim: 08. 08. 2016)

Wallerstein, Immanuel vd. (Çev. Şirin Tekeli): **Sosyal Bilimleri Açın - Sosyal Bilimlerin Yeniden Yapılandırılmasına Üzerine Rapor** Gulbenkian Komisyonu 1995, Metis Yayınları, İstanbul, 2003

Wolf, Dennis Palmer: *The Art of Questioning Academic Connections*; p1-7, Winter 1987 www.exploratorium.edu/ifi-archive/resources/workshops/artofquestioning.html (Erişim: 08. 08. 2016)